

Gerard Marlet,
Roderik Ponds, Clemens van Woerkens

Cultuurkaart Amersfoort

Eindredactie en opmaak: Nadine van den Berg

Atlas voor gemeenten
Postbus 9627
3506 GP UTRECHT
T 030 2656438
F 030 2656439
E info@atlasvoorgemeenten.nl
I www.atlasvoorgemeenten.nl

© Atlas voor gemeenten, 2012

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Cultuurkaart Amersfoort

De culturele positie en het effect daarvan op de aantrekkingskracht van de stad

Inhoud

Samenvatting en conclusies	7
1 De betekenis van cultuur voor de stad	10
2 De culturele positie van Amersfoort	14
2.1 Het culturele aanbod	15
2.2 De cultuurdeelname	27
3 De aantrekkingskracht van Amersfoort	31
3.1 Wat verklaart de aantrekkingskracht van steden?	31
3.2 Wat verklaart de aantrekkingskracht van Amersfoort?	33
3.3 Van aantrekkingskracht naar economische vitaliteit	37
4 De waarde van het culturele aanbod in Amersfoort	44
4.1 Podiumkunsten	48
4.1.1 Gebruikswaarde	48
4.1.2 Optiewaarde podiumkunsten	51
4.1.3 Economische waarde	53
4.1.4 Conclusie	55
4.2 Musea	57
4.2.1 Gebruikswaarde	57
4.2.2 Optiewaarde	58
4.2.3 Economische waarde	59
4.2.4 Totale waarde	60
4.3 Bibliotheek	62
4.3.1 Gebruikswaarde	62
4.3.2 Optiewaarde	64
4.3.3 Sociale waarde	66
4.3.4 Totale waarde	67
4.4 Centrum voor de kunsten	71
4.4.1 Gebruikswaarde	71
4.4.2 Optiewaarde	73
4.4.3 Conclusie	74
5 Financieringsmix	75
Bijlage: beschrijving van de gebruikte indicatoren	79

Cultuurkaart Amersfoort [Atlas voor gemeenten]

Samenvatting en conclusies

Amersfoort had haar aantrekkingskracht de laatste jaren vooral te danken aan de krappe woningmarkt in Amsterdam en Utrecht. Nu de woningmarkt zich landelijk verruimt, zal moeten blijken of Amersfoort het ook op eigen kracht kan. Cultuur kan daarbij een belangrijke rol spelen. Het culturele aanbod in een stad is over het algemeen namelijk een van de belangrijkste pijlers onder de aantrekkingskracht van een stad. Dat culturele aanbod houdt in Amersfoort niet over. Wat dat betreft worden er dus kansen gemist. Een verdere afname van het culturele aanbod in Amersfoort zal de aantrekkingskracht van de stad ondermijnen, waardoor ook de vraag naar woningen zal afnemen. Dat is de belangrijkste conclusie uit de Cultuurkaart Amersfoort.

Cultuur speelt een prominente rol in de concurrentiepositie van een stad. Steden met een groot en gevarieerd aanbod aan cultuur zijn over het algemeen ook de populaire woonsteden. Deze steden hebben de grootste aantrekkingskracht op hoogopgeleide, creatieve mensen. En aantrekkelijke woonsteden doen het over het algemeen ook economisch beter. Waar hoogopgeleide, creatieve mensen wonen, neemt de werkgelegenheid namelijk meer toe (werken volgt wonen). Niet alleen werkgelegenheid voor hoger opgeleiden; maar door lokale bestedingen zijn er in steden met veel cultuur juist ook meer kansen aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

Voor wat betreft het culturele aanbod is het beeld van Amersfoort wisselend. Het aanbod aan musea is in Amersfoort duidelijk groter dan in andere, vergelijkbare steden. Het aanbod aan podiumkunsten blijft echter achter bij dat in veel andere steden. Op de ranglijst van de Culturele Index – een totaalscore voor de omvang en diversiteit van het culturele aanbod in een stad – staat Amersfoort dan ook in de middenmoot. En het blijkt dat juist een gevarieerd aanbod aan cultuur in een historische binnenstad van groot belang is voor de aantrekkingskracht van een stad. Uit onderzoek blijkt dat culturele voorzieningen in – en in combinatie met de esthetiek van – een historische binnenstad een versterkend effect op elkaar hebben. Juist die combinatie zou een nieuw fundament kunnen leggen onder de aantrekkingskracht van Amersfoort.

Dat is niet alleen van belang voor de concurrentiepositie van Amersfoort op de woningmarkt, maar ook voor de economische vitaliteit van de stad.

Steden met veel cultuur zijn over het algemeen namelijk ook de steden die het economisch beter doen. Dat komt omdat steden met veel cultuur een hoger opgeleide en creatieve beroepsbevolking hebben, met meer koopkracht. Op die manier is cultuur indirect van groot belang voor het lokale bedrijfsleven.

Er is duidelijk sprake van een wisselwerking tussen cultuur en economie. Niet alleen is het culturele aanbod in een stad van belang voor het lokale bedrijfsleven, het lokale bedrijfsleven is ook van belang voor cultuur. Zeker in Amersfoort, want uit een vergelijking van de financiering van cultuur in Amersfoort met die in andere gemeenten in Nederland blijkt dat het bedrijfsleven in Amersfoort relatief veel doet voor de culturele sector in de stad. Met name de musea in Amersfoort hadden in 2011 duidelijk meer inkomsten uit sponsoring dan de overige Nederlandse musea. Dit suggereert dat de samenwerking en binding van het lokale en regionale bedrijfsleven met de musea in Amersfoort bovengemiddeld is.

Het aandeel publieksinkomsten (bezoekers) ligt bij de musea in Amersfoort overigens wel wat onder het gemiddelde. Bij de podia en bibliotheken ligt het aandeel publieksinkomsten juist hoger dan gemiddeld – wat een sterkere dan gemiddelde binding met de inwoners van de stad en regio suggereert. Het aandeel sponsoring in de financiering van de podia ligt echter wat onder het gemiddelde van Nederland, maar de verschillen zijn klein en het aandeel sponsoring in de inkomsten van podia is ook landelijk gezien relatief laag.

Als alternatieve financieringsbronnen moeten worden gevonden voor de financiering van kunst en cultuur in Amersfoort ligt het voor de hand om ook naar de regio te kijken. De (inwoners in de) gemeenten in de omgeving van Amersfoort profiteren namelijk fors van het culturele aanbod in Amersfoort. Dat profijt is in dit onderzoek in euro's uitgedrukt, en zou voor een forse financiële bijdrage van de buurgemeenten pleiten. Een regio met een sterke centrumstad heeft bovendien minder kans op bevolkingskrimp, leegstand en economische problemen dan een regio die een dergelijke aantrekkelijke stad in de buurt ontbeert. Verschillen in het culturele aanbod spelen daarin een belangrijke rol.

Behalve het culturele aanbod en de financiering daarvan is in deze Cultuurkaart ook de waarde van de culturele sectoren in Amersfoort berekend. De berekening heeft zich niet beperkt tot economische waarden;

ook niet-financiële waarden zoals de gebruikswaarde, de bestaanswaarde, de optiewaarde en de sociale waarde van cultuur zijn daarin meegenomen.

De totale maatschappelijke waarde van de podiumkunsten in Amersfoort komt overeen met een jaarlijkse welvaartswinst voor de stad van € 3,0 miljoen. De musea leveren de stad jaarlijks € 2,8 miljoen op. In beide gevallen is die winst voor de stad iets hoger dan de jaarlijkse subsidie die de gemeente erin stopt. De jaarlijkse welvaartswinst van de bibliotheken in Amersfoort is € 5,5 miljoen. Dat bedrag is ook hoger dan de gemeentelijke subsidie, maar iets lager dan de totale subsidie aan de bibliotheken. De waarde van het centrum voor de kunsten kon tot slot niet volledig worden ingeschat omdat de voor cultuureducatie zo belangrijke sociale waarde nog niet goed kan worden berekend.

1 De betekenis van cultuur voor de stad

Het succes van Amersfoort van de laatste jaren was vooral te danken aan de krappe woningmarkt in Amsterdam en Utrecht, zo blijkt uit eerder onderzoek naar de positie van Amersfoort op de woningmarkt.¹ Nu de woningmarkt zich landelijk verruimt, zal moeten blijken of Amersfoort het ook op eigen kracht kan, en wat de rol van het culturele aanbod in de stad is of zou kunnen zijn. Het culturele aanbod is over het algemeen namelijk een belangrijke pijler onder de aantrekkingskracht van een stad. De vraag is of, en in welke mate, dat ook voor Amersfoort geldt. Ofwel: Wat is de maatschappelijke waarde van cultuur in Amersfoort? Die vraag wordt in deze Cultuurkaart beantwoord.

Vroeger gingen mensen in de buurt van fabrieken wonen. Waar het werk was, woonden de mensen. Die tijd is voorbij. Door opeenvolgende transportrevoluties is het mogelijk steeds verder van huis te gaan werken. Dat betekent omgekeerd ook dat het steeds makkelijker is een woonplek te kiezen, verder weg van het werk. Of zelfs onafhankelijk van de plek van het werk, op een plek in het land van waaruit zoveel mogelijk banen binnen acceptabele tijd te bereiken zijn; de huidige baan, de huidige baan van de partner, de toekomstige baan, de toekomstige baan van de partner, etc.

Als de plek van het werk niet meer doorslaggevend is in de woonplaatskeuze kunnen andere factoren een rol gaan spelen. Mensen gaan in toenemende mate wonen waar de kwaliteit van de woonomgeving hoog is. Voor sommige mensen betekent dat een zo groot mogelijk huis in een zo groen mogelijke omgeving. Anderen wonen liever in een stad. Maar de kwaliteit van die woonsteden varieert. Mensen kiezen een woonstad die ze aantrekkelijk vinden. Dat is meestal een veilige stad, met veel historie en stedelijke voorzieningen, zoals culturele voorzieningen.

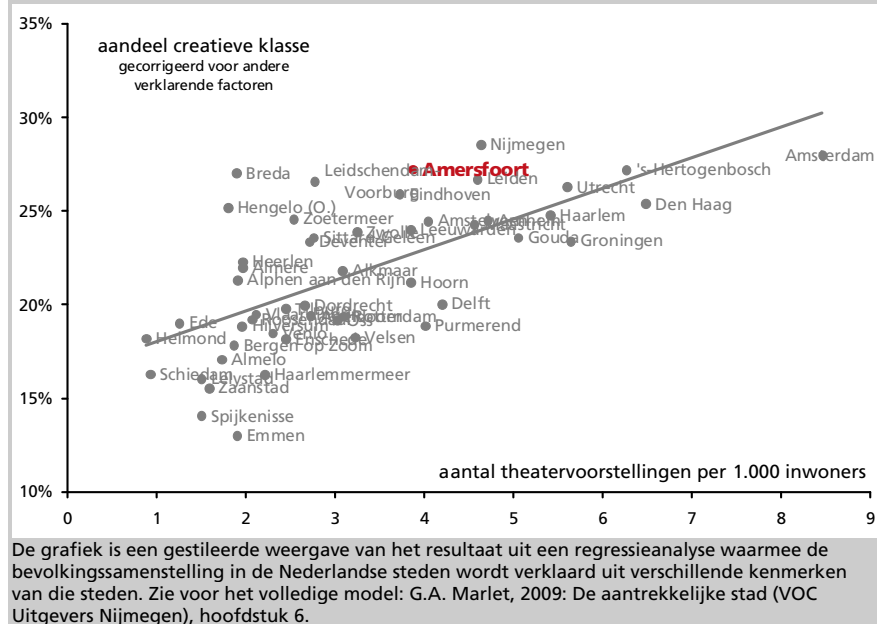
Cultuur speelt tegenwoordig een prominente rol in de concurrentiepositie van steden. Steden met een groot en gevarieerd aanbod aan cultuur zijn over het algemeen ook de populaire woonsteden.² Deze steden hebben de grootste aantrekkingskracht op hoger opgeleiden en mensen uit de hogere inkomensgroepen. In figuur 1.1 is dit weergegeven met de relatie tussen het

¹ G. Marlet, C. van Woerkens, R. Zwart 2010: De aantrekkingskracht van de Eemvallei (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

² G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers, Nijmegen).

aanbod aan podiumkunsten in een stad en het aandeel mensen uit de zogenoemde creatieve klasse.³ Uit de grafiek blijkt dat er in steden met een groter aanbod aan concerten en theatervoorstellingen (ofwel: uitvoeringen in de podiumkunsten) over het algemeen meer creatieve, hoogopgeleide mensen wonen dan in steden die op het culturele vlak minder te bieden hebben. Wat opvalt is dat het aandeel creatieve klasse onder de bevolking in Amersfoort hoger is dan op basis van het culturele aanbod verwacht zou mogen worden. Mogelijk komt dat omdat deze grafiek zich beperkt tot het aanbod podiumkunsten, een sector die juist ondervertegenwoordigd is in Amersfoort (zie hoofdstuk 2).

Figuur 1.1 Creatieve hoogopgeleide mensen wonen over het algemeen in steden met veel cultuur...

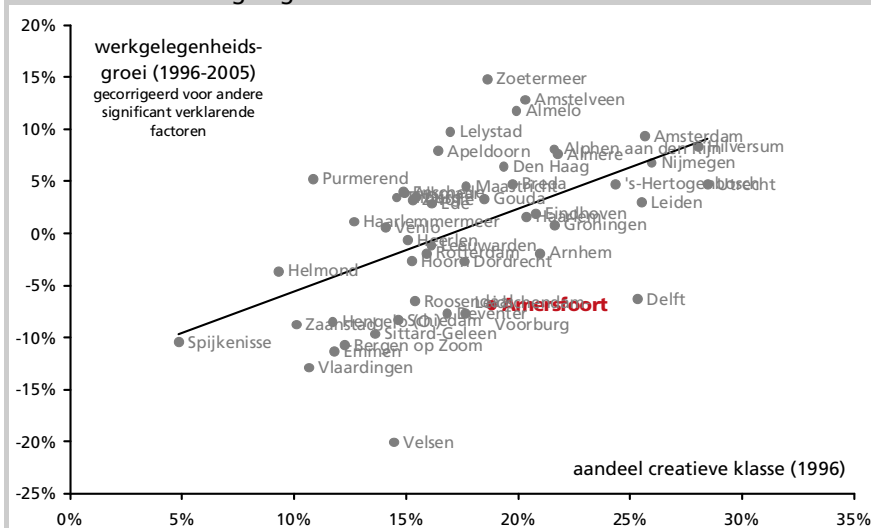
De meest aantrekkelijke woonsteden zijn over het algemeen ook de steden waar op cultureel gebied veel te kiezen valt. Waar mensen 's avonds spontaan terecht kunnen in een van de vele theaters, concertgebouwen, poppodia en jazzcafés. Zonder daarvoor maanden van tevoren een kaartje te hoeven kopen. Het zijn de zogenoemde *walking cities*; steden waarvan de inwoners op loop- of fietsafstand van hun huis een gevarieerd aanbod aan

³ Dat zijn in feite mensen die werken in een hooggekwalificeerde baan. Zie voor de gebruikte definitie: G.A. Marlet, C.M.C.M., van Woerkens, 2007: The Dutch Creative class and how it fosters urban employment growth, in: Urban Studies, 44, 13, pp. 2605-2626.

cultuur, horeca en andere voorzieningen in een historische, esthetische binnenstad kunnen bereiken. Die steden worden door de economisch kansrijke bevolkingsgroepen de meest aantrekkelijke woonsteden gevonden.

Aantrekkelijke woonsteden doen het ook economisch beter. Want waar wonen steeds minder het werken volgt, volgt werken wel steeds vaker 'het wonen'. De ondernemer heeft het niet langer voor het zeggen in de vestigingsbeslissing, dat is steeds vaker de werknemer. Waar productieve werknemers graag willen wonen, groeien bedrijven en vestigen zich (nieuwe) bedrijven. Waar hoogopgeleide, creatieve mensen wonen, neemt de werkgelegenheid over het algemeen meer toe (zie figuur 1.2).⁴ In Amersfoort lag die werkgelegenheids-groei in de onderzochte periode overigens wat lager dan op basis van de voorraad *human capital* verwacht zou mogen worden. Het is niet duidelijk waar dat aan ligt. Daarvoor is aanvullend onderzoek nodig dat buiten de *scope* van deze Cultuurkaart valt.

Figuur 1.2 ... en in steden met veel creatieve, hoogopgeleide mensen groeit de werkgelegenheid harder

De grafiek is een gestileerde weergave van het resultaat uit een regressieanalyse waarmee de werkgelegenheids-groei in de Nederlandse steden wordt verklaard uit verschillende kenmerken van die steden. Zie voor het volledige model: G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers Nijmegen), hoofdstuk 3.

⁴ Lucas, R.E., 1988: On the mechanism of economic development, in: Journal of monetary economics, 22, pp. 3-42.

Figuur 1.2 liet zien dat steden met een grote creatieve klasse – wat over het algemeen de steden zijn met een groot cultureel aanbod (zie figuur 1.1) – over het algemeen ook meer werkgelegenheidsgroei kennen. Veel cultuur in de stad is dus niet alleen goed voor de concurrentiepositie van die stad in de strijd om het aantrekken van kansrijke bevolkingsgroepen. Indirect is cultuur in de stad ook van belang voor de lokale economie. En dat geldt niet alleen voor de stad zelf. Het blijkt dat ook het ommeland van een stad profiteert van de aantrekkingskracht van die stad. Mensen suburbaniseren vaak in de directe omgeving van de stad waar ze voordien hebben gewoond.⁵ Dat betekent dat regio's met een aantrekkelijke centrumstad het over het algemeen beter doen dan regio's zonder een aantrekkelijke stad in de buurt.

In dit rapport wordt het belang van cultuur voor de aantrekkingskracht van de stad Amersfoort onderzocht. Allereerst wordt in hoofdstuk 2 het culturele aanbod in Amersfoort vergeleken met dat in andere, vergelijkbare steden. Vervolgens wordt de cultuurdeelname onder de bevolking van Amersfoort in kaart gebracht en verklaard. In hoofdstuk 3 wordt de bijdrage van cultuur aan de aantrekkingskracht van de stad Amersfoort geanalyseerd. En in hoofdstuk 4 wordt de waarde van (een deel van) het culturele aanbod in Amersfoort in euro's uitgedrukt. In hoofdstuk 5 wordt tot slot de financieringsmix van de culturele instellingen vergeleken met die elders in het land.

⁵ G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers, Nijmegen).

2 De culturele positie van Amersfoort

In dit hoofdstuk worden het culturele aanbod en de cultuurdeelname in Amersfoort vergeleken met andere steden in Nederland. Dat levert inzicht op in de relatief sterke en zwakke punten van het culturele aanbod in de stad. In hoofdstuk 3 wordt vervolgens geanalyseerd wat dat culturele aanbod betekent voor de aantrekkingskracht en de economische vitaliteit van Amersfoort.

Amersfoort wordt in dit hoofdstuk behalve met het gemiddelde van de G27 (de andere steden die vallen onder het Grotestedenbeleid, exclusief de vier grote steden⁶) ook vergeleken met het gemiddelde van steden die vergelijkbare uitgangspunten hebben voor wat betreft aantrekkingskracht en economische vitaliteit. Het gaat daarbij om steden met een enigszins vergelijkbare omvang, die net als Amersfoort een historische binnenstad hebben, maar geen universiteit, en die op enigszins vergelijkbare afstand van de Randstad liggen.⁷ Die stadsspecifieke benchmark bestaat uit:

1. Alkmaar
2. 's-Hertogenbosch
3. Deventer
4. Arnhem
5. Breda
6. Dordrecht

Tot slot wordt de positie van Amersfoort vergeleken met het gemiddelde van de vijf grote *new towns*, die de laatste jaren – net als Amersfoort – een forse bevolkingsgroei hebben gekend. Dat zijn:

1. Almere
2. Haarlemmermeer
3. Lelystad
4. Zoetermeer
5. Purmerend

In dit hoofdstuk worden het culturele aanbod en de cultuurdeelname in Amersfoort met die drie *benchmarks* van steden vergeleken.

⁶ De rest van de G27-gemeenten zijn: Alkmaar, Almelo, Arnhem, Breda, Den Bosch, Deventer, Dordrecht, Eindhoven, Emmen, Enschede, Groningen, Haarlem, Heerlen, Helmond, Hengelo, Leeuwarden, Leiden, Lelystad, Maastricht, Nijmegen, Schiedam, Sittard-Geleen, Tilburg, Venlo, Zaanstad en Zwolle.

⁷ Zie: G. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers, Nijmegen), p. 366.

2.1 Het culturele aanbod

Wat is het aanbod aan kunst en cultuur in Amersfoort? En hoe verhoudt dat aanbod zich tot dat in andere steden? In de grafieken hieronder wordt ingegaan op het aanbod aan podiumkunsten en musea, maar ook bioscopen, monumenten, bibliotheken, boekwinkels en galerieën worden meegenomen. In de bijlage bij dit rapport staan de definities van de in deze paragraaf gepresenteerde indicatoren voor het culturele aanbod in Amersfoort. Het aanbod in Amersfoort is in dit hoofdstuk vergeleken met dat in andere steden. In die vergelijking is – door gebrek aan goede landsdekkende gegevens – geen rekening gehouden met de capaciteit, kwaliteit en bezettingsgraad van dat aanbod.

Uit de figuren 2.1 tot en met 2.4 blijkt allereerst dat Amersfoort vergeleken met de steden in de *benchmarks* een geringer aanbod aan uitvoeringen in de podiumkunsten biedt. Alleen in vergelijking met de zogenoemde *new towns* heeft Amersfoort op dit punt meer te bieden. Ten opzichte van de G27 en de *benchmark* van vergelijkbare steden blijft het aanbod aan podiumkunsten in Amersfoort echter fors achter. Vooral het jaarlijkse aantal popconcerten blijft achter bij dat in veel andere steden. In de vergelijking zijn overigens niet alleen uitvoeringen op zelfstandige podia meegeteld, maar ook uitvoeringen in de podiumkunsten op andere locaties in de stad.

Ook voor wat betreft het historisch erfgoed (figuur 2.5 tot en met 2.7) heeft Amersfoort op het eerste gezicht minder te bieden dan veel andere steden. Amersfoort heeft maar één cultuur-historisch museum, en ook minder Rijksmonumenten als percentage van het aantal woningen in de stad. Dat heeft echter vooral te maken hebben met het grote aantal nieuwe woningen dat de laatste jaren in Amersfoort is gebouwd, waardoor het aandeel monumenten in de stad is verdund. Als Amersfoort wordt vergeleken met het gemiddelde van andere steden die de laatste jaren veel groei hebben doorgemaakt (de zogenoemde *new towns*) heeft de stad juist relatief veel Rijksmonumenten. Bovendien heeft Amersfoort relatief veel archeologische monumenten, ook ten opzichte van het gemiddelde van de andere historische steden.

Met de beeldende kunst is het in Amersfoort gunstiger gesteld (figuur 2.8 tot en met 2.11). De stad heeft per inwoner meer musea voor beeldende kunst dan de meeste andere steden. Daarbij is overigens geen rekening gehouden

met de omvang en kwaliteit van de musea voor beeldende kunst. Ook het aantal kunstenaars (zie de bijlage voor de gehanteerde definitie) is in Amersfoort groter dan gemiddeld in de andere steden. Mogelijk is dat het gevolg van de kunstacademieperiode in Amersfoort. Alleen ten opzichte van de *benchmark* van vergelijkbare steden is het aantal kunstenaars in de stad lager. Maar dat komt omdat het gemiddelde van die *benchmark* nogal bepaald wordt door Arnhem, een stad met een grote kunstacademie, en daardoor extreem veel kunstenaars onder de bevolking. Het aantal galerieën in de stad is kleiner dan gemiddeld in andere steden, maar groter dan in andere steden die de laatste jaren veel groei hebben gekend (*new towns*). Bovendien is er in Amersfoort meer werkgelegenheid in galerieën en expositieruimten dan gemiddeld in andere steden, hetgeen erop kan duiden dat de galerieën in Amersfoort groter zijn dan gemiddeld (zie ook de bijlage voor een uitgebreide beschrijving van de gebruikte data). Een mogelijke verklaring is ook de vestiging van Special Arts in Amersfoort, een landelijke stichting die zich bezighoudt met alle kunstdisciplines voor en door mensen met een handicap, waarbij ook een galerie is gevestigd.

De filmsector was in 2011 gemiddeld vertegenwoordigd in Amersfoort (figuur 2.12 en 2.13). Het aantal stoelen in bioscopen was weliswaar kleiner dan in veel andere steden. Maar het aantal doeken in bioscopen en filmhuizen was ongeveer gelijk aan het gemiddelde van de andere steden in Nederland, en groter dan het gemiddelde van vergelijkbare steden. Voor wat betreft het filmaanbod zal de relatieve positie van Amersfoort in 2012 naar verwachting flink gaan verbeteren omdat er een nieuwe bioscoop wordt geopend met maar liefst 1754 stoelen en acht filmdoeken

Voor de letteren is het beeld van Amersfoort gemengd (zie figuur 2.14 tot en met 2.16). Ten opzichte van het gemiddelde van de andere steden heeft Amersfoort weliswaar minder bibliotheken en antiquariaten per inwoner. Maar daar staat weer een groter aantal boekwinkels tegenover. En bovendien moet daarbij worden opgemerkt dat geen rekening is gehouden met de omvang van de bibliotheken en dat alleen het aantal publiek toegankelijke bibliotheken in de vergelijking is meegenomen, en – vanwege gebrek aan landsdekkende gegevens daarover – niet het aantal uitleningen van die bibliotheken, of het aantal dependances in buurthuizen, scholen, etc.

Het beeld van het culturele aanbod in Amersfoort is dus wisselend. Amersfoort heeft een bovengemiddeld aanbod aan musea voor beeldende

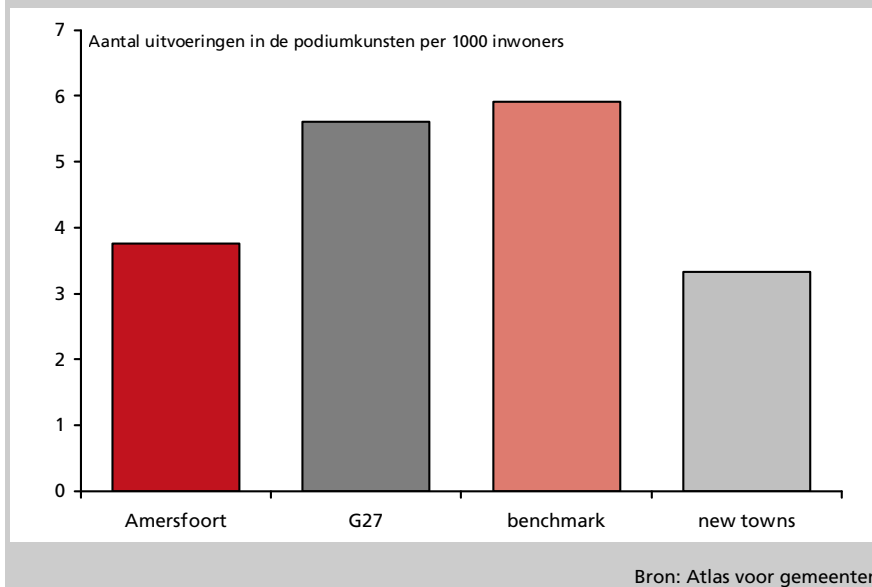
kunst en kunstgalerieën. Ook zijn er in de stad relatief veel boekwinkels en filmdoeken. Het aanbod aan podiumkunsten blijft echter achter bij dat in veel andere steden, terwijl dat juist een sector is die van groot belang is voor de aantrekkingskracht van een stad (zie hoofdstuk 3).

De Culturele Index die in figuur 2.17 wordt gepresenteerd bevestigt dat beeld van Amersfoort. In die Culturele Index zijn vijftien indicatoren voor het culturele aanbod in een stad gecombineerd (zie de bijlage voor een methodologische verantwoording). De index meet de totale omvang en de diversiteit van het culturele aanbod in een stad. Op de ranglijst van die Culturele Index voor de vijftig grootste gemeenten van Nederland staat Amersfoort 23ste.

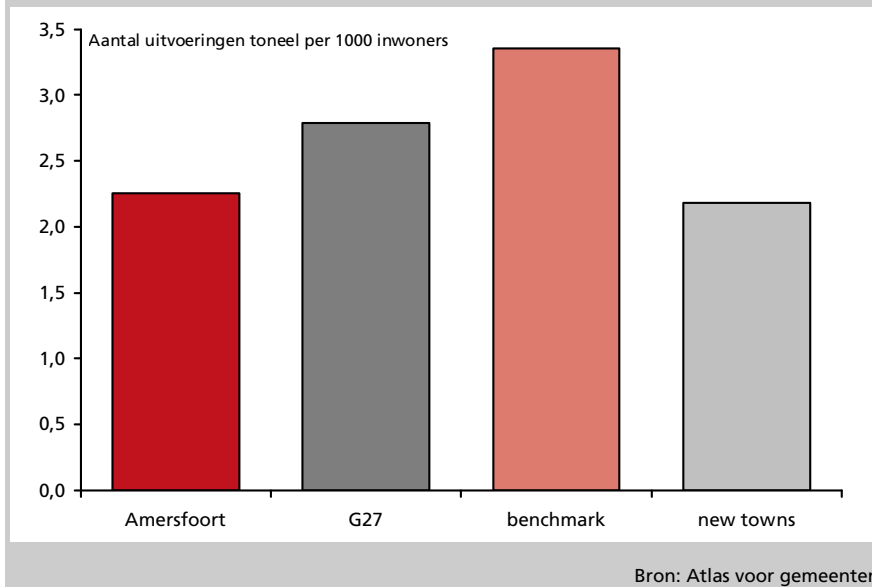
De op die manier berekende omvang en diversiteit van het culturele aanbod in een stad verklaart in een eenvoudig regressiemodel ongeveer tien procent van de verschillen in aantrekkingskracht tussen steden. Gezien de middelmatige score die Amersfoort op die index heeft, is er dus nog wel wat te winnen als het gaat om de aantrekkingskracht van de stad. Zeker ook omdat uit onderzoek blijkt dat juist gevarieerde culturele voorzieningen in (de esthetische omgeving van) een historische binnenstad van belang zijn voor de stad.⁸ Hoofdstuk 3 gaat daar verder op in.

⁸ G. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers, Nijmegen).

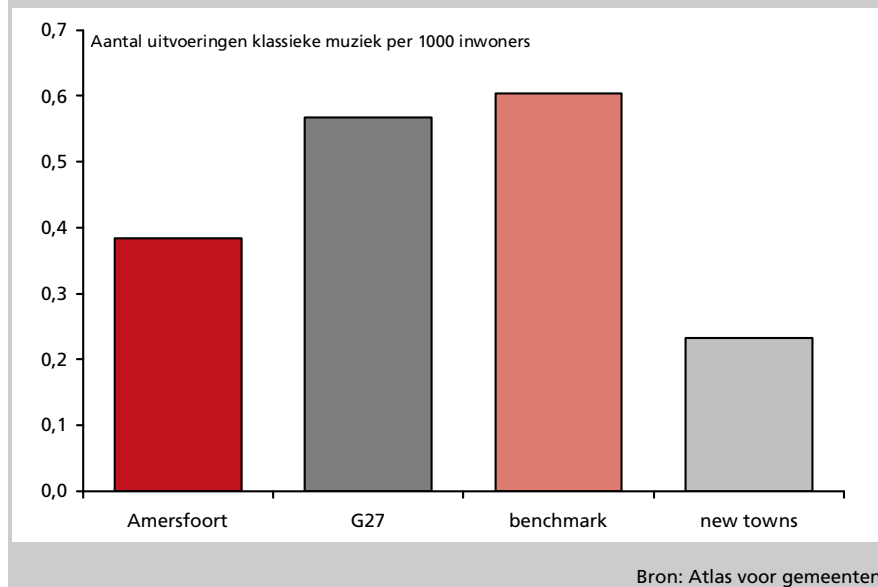
Figuur 2.1 Podiumkunsten totaal

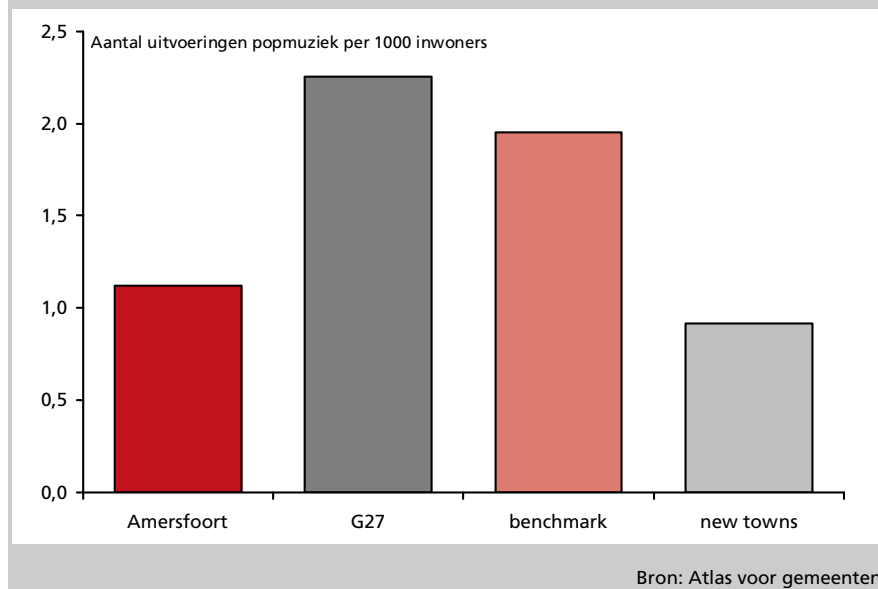
Figuur 2.2 Theatervoorstellingen

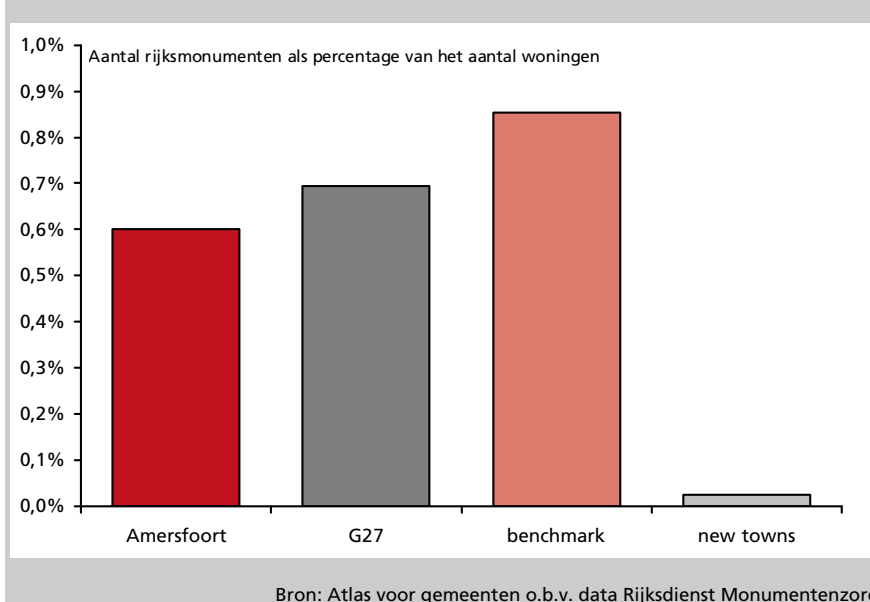
Figuur 2.3 Klassieke muziek

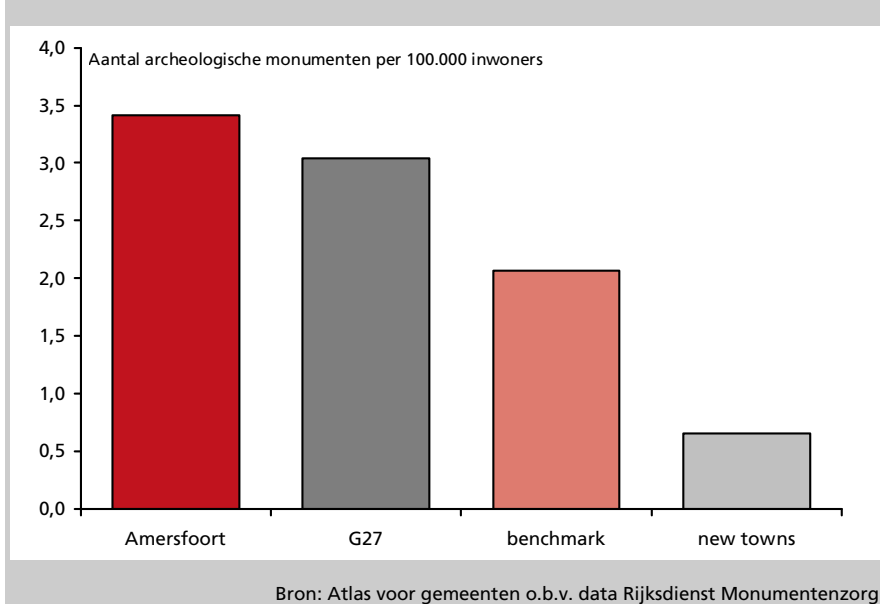
Figuur 2.4 Popmuziek

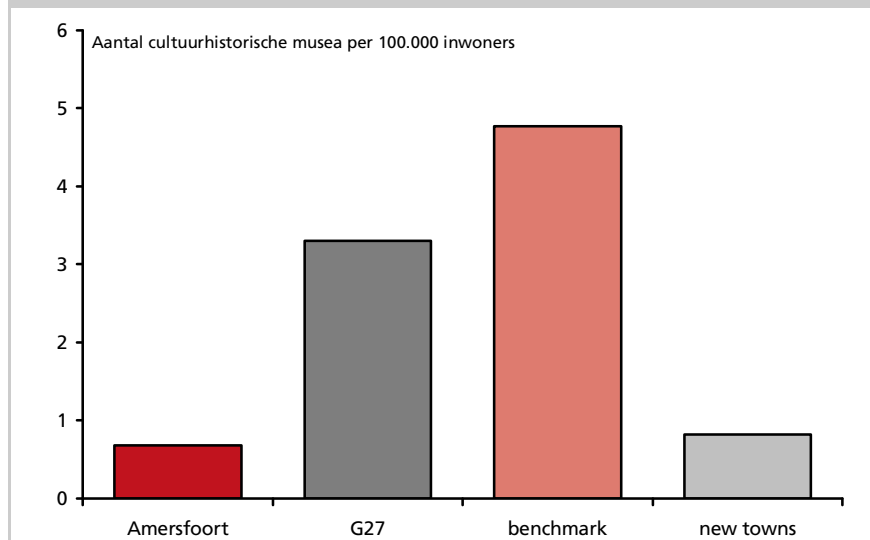
Figuur 2.5 Historische monumenten

Figuur 2.6 Archeologische monumenten

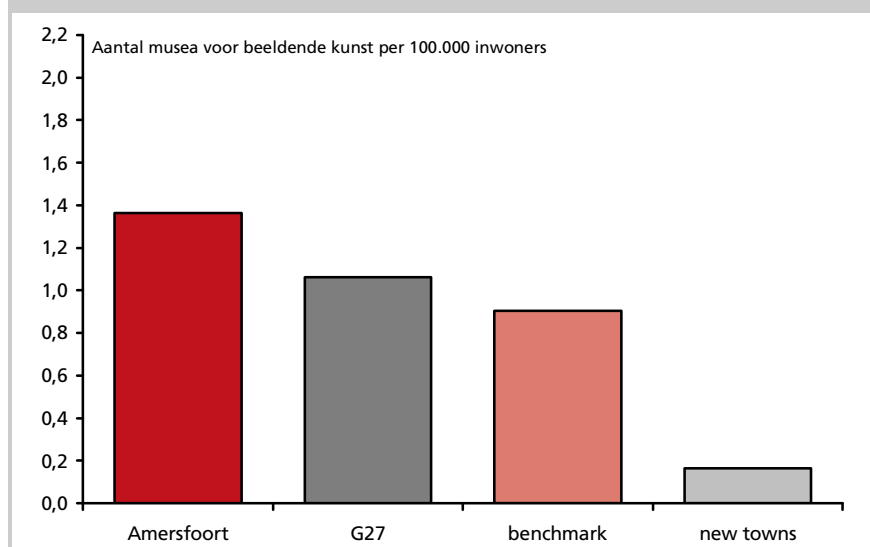

Figuur 2.7 Cultuur-historische musea

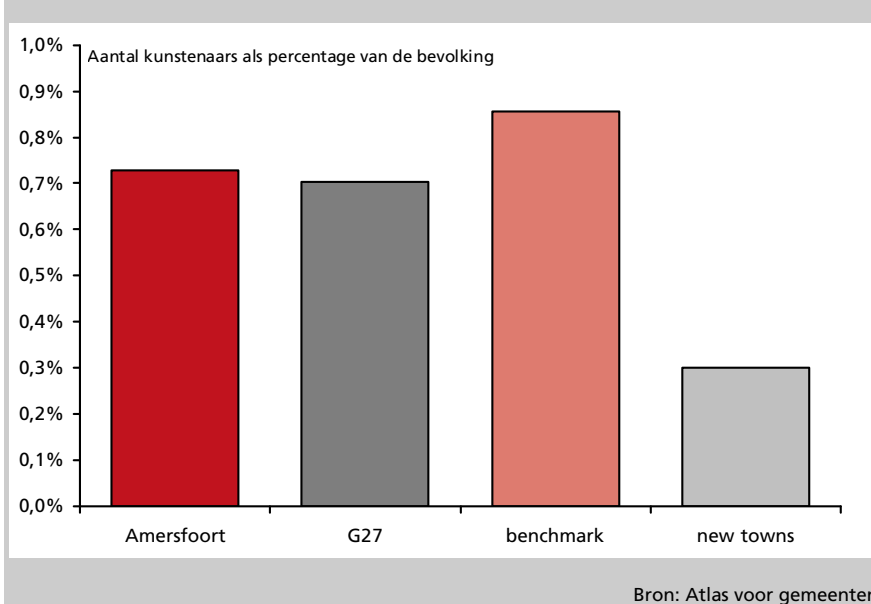
Bron: Atlas voor gemeenten o.b.v. data Nederlandse Museumvereniging

Figuur 2.8 Musea beeldende kunst

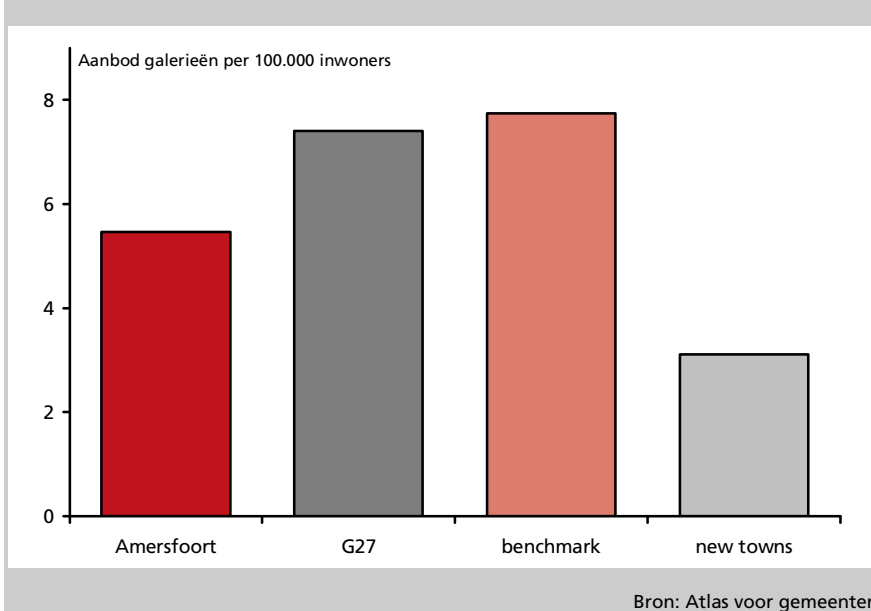

Bron: Atlas voor gemeenten o.b.v. data Nederlandse Museumvereniging

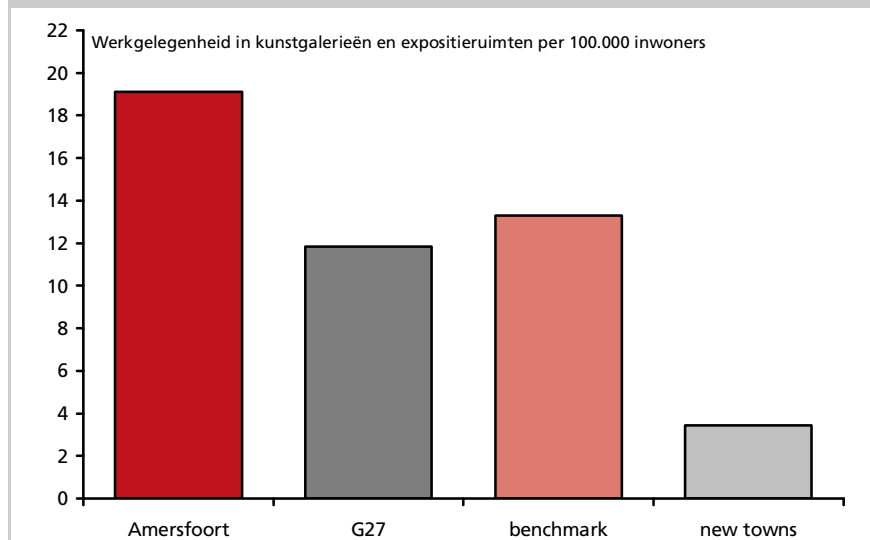
Figuur 2.9 Kunstenaars

Figuur 2.10 Aanbod galerieën

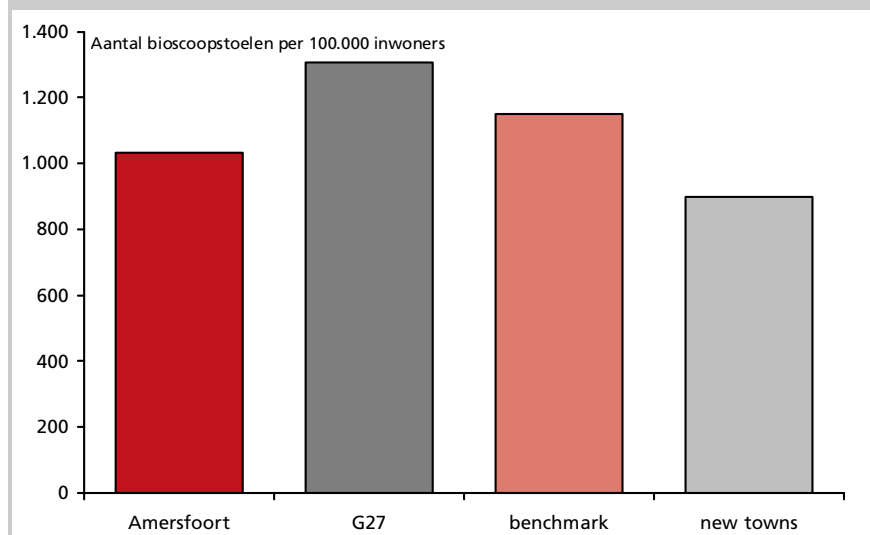

Figuur 2.11 Werkgelegenheid in kunstgalerieën en expositieruimten

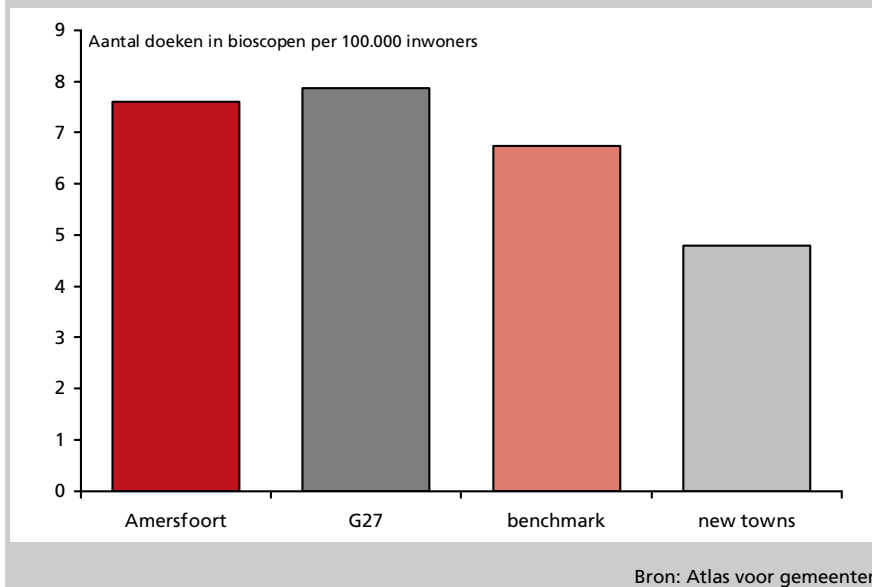
Bron: Atlas voor gemeenten

Figuur 2.12 Bioscoopstoelen

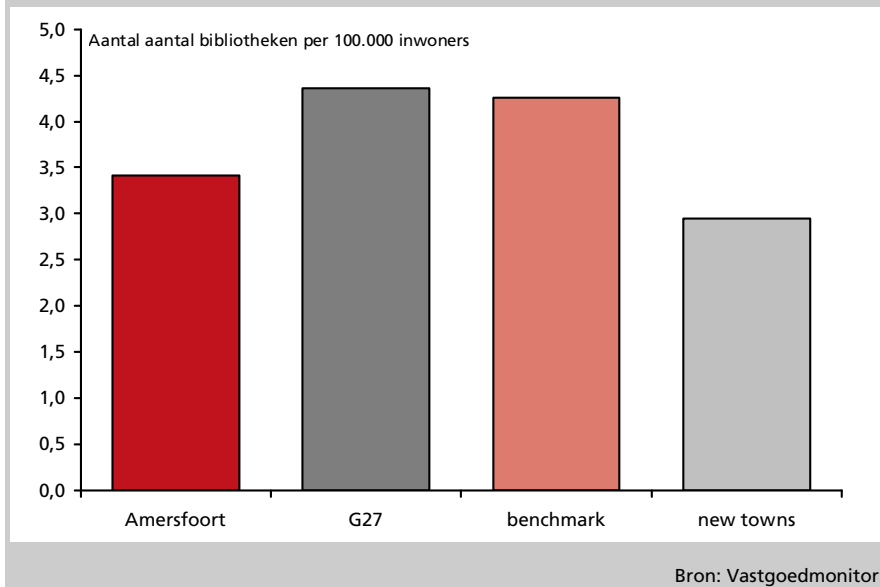

Bron: Atlas voor gemeenten

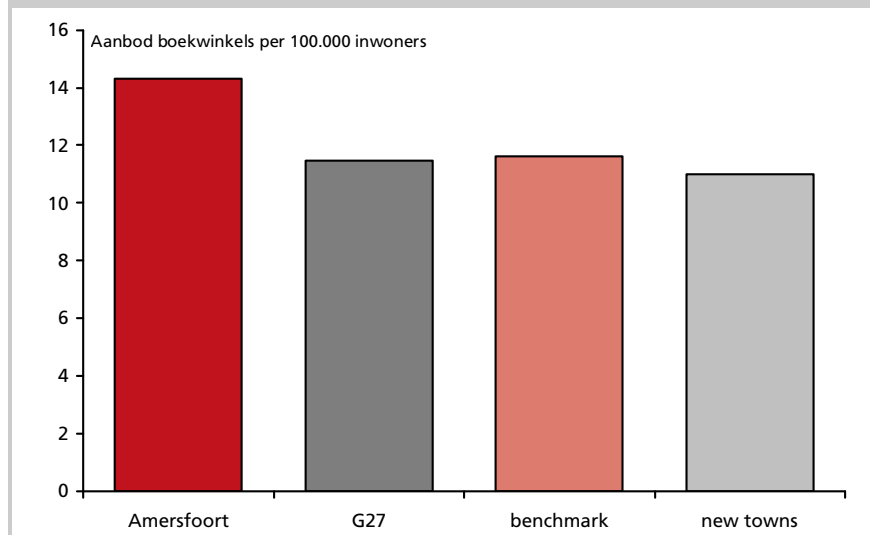
Figuur 2.13 Aantal filmdoeken in bioscopen

Figuur 2.14 Bibliotheken

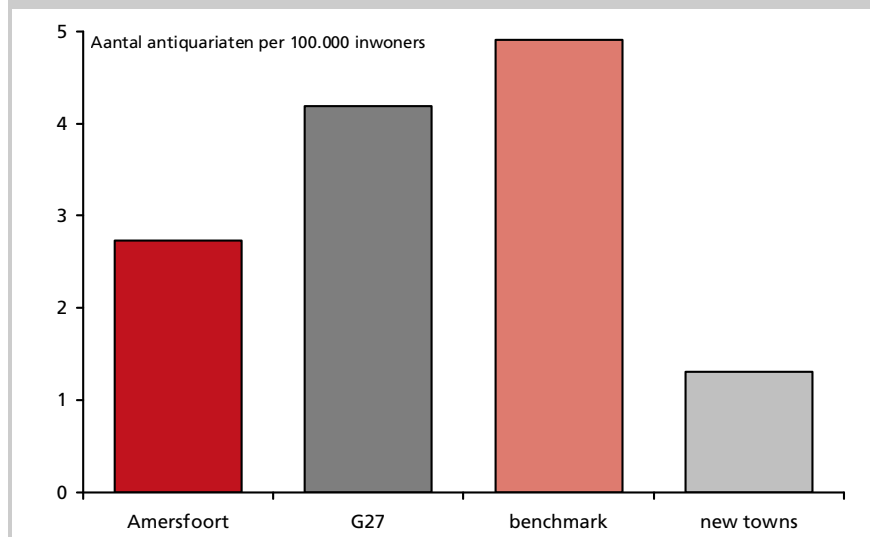

Figuur 2.15 Boekwinkels

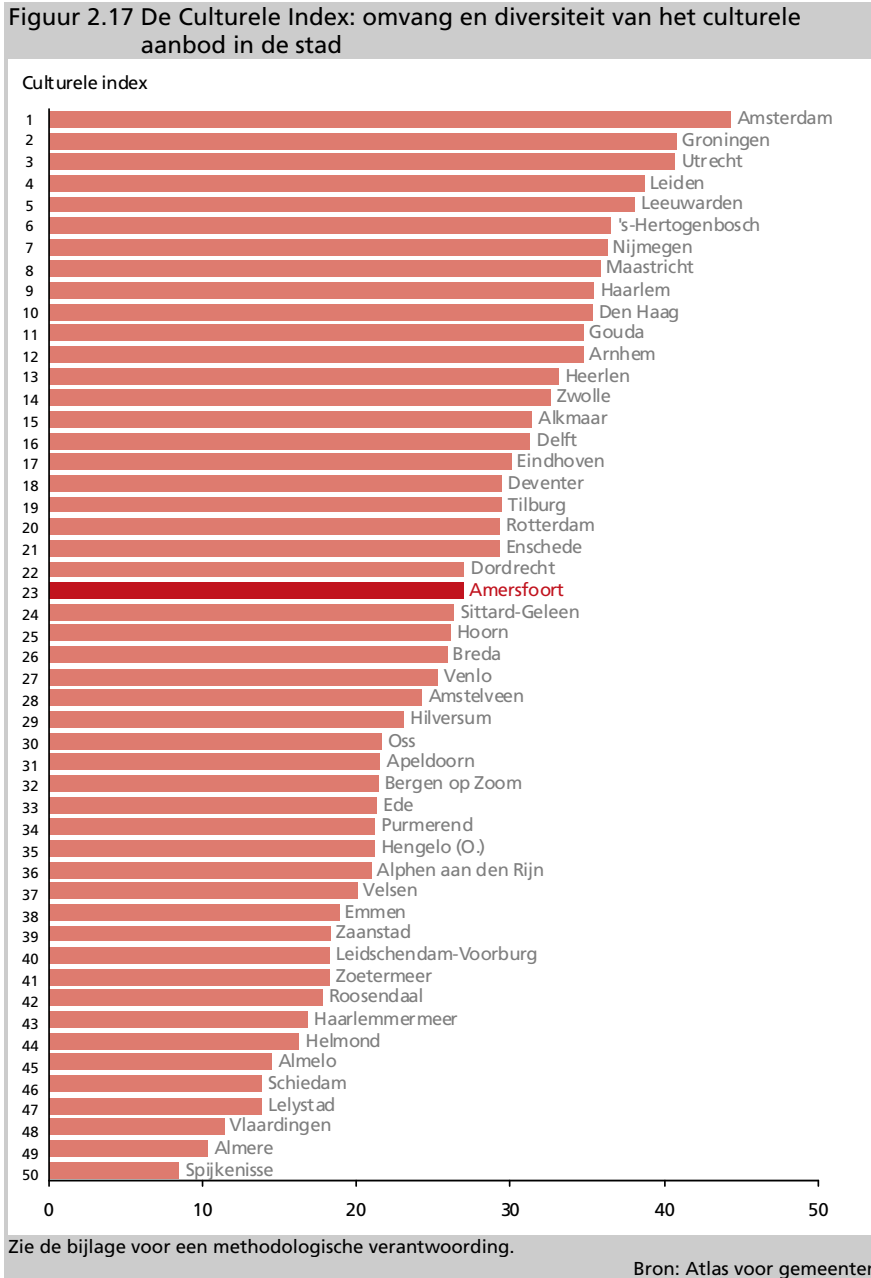

Bron: Atlas voor gemeenten

Figuur 2.16 Antiquariaten

Bron: Atlas voor gemeenten

2.2 De cultuurdeelname

Het belang van cultuur voor de aantrekkingskracht en de economische vitaliteit van een stad begint bij het feit dat mensen van cultuur genieten, en daardoor graag culturele activiteiten bezoeken. Om die reden willen veel mensen – en in hun kielzog bedrijven – in een stad met een groot en gevarieerd cultureel aanbod wonen.

Hoofdstuk 3 gaat uitgebreid in op het belang van cultuur voor de aantrekkingskracht en economische vitaliteit van de stad Amersfoort. In deze paragraaf wordt daarvoor allereerst het fundament gelegd: de relatie tussen het culturele aanbod en de (passieve) cultuurdeelname in Amersfoort. Hoe verhoudt die participatie zich tot het aanbod aan kunst en cultuur in de stad? En in hoeverre is de samenstelling van de bevolking van Amersfoort bepalend voor die cultuurdeelname?

De figuren 2.17 en 2.18 laten zien dat de cultuurdeelname onder de inwoners van Amersfoort groter is dan in de andere steden in de G27. Zowel het bezoek aan concerten en theatervoorstellingen (theaterbezoek) als het bezoek aan musea is groter dan in de andere steden. Bij de podiumkunsten zijn de verschillen klein, bij musea valt de relatief hoge bezoekfrequentie onder de inwoners van Amersfoort op.

De vraag is hoe die relatief grote cultuurdeelname kan worden verklaard. Om die vraag te kunnen beantwoorden is de cultuurdeelname onder de bevolking van steden in Nederland met regressieanalyses in verband gebracht met de samenstelling van de bevolking van die steden, en het culturele aanbod in de stad en de regio.⁹ Op die manier kan per stad worden verklaard welke factoren verantwoordelijk zijn voor de mate waarin de inwoners een bezoek brengen aan podiumkunsten en musea.

De figuren 2.19 en 2.20 tonen de uitkomsten van de (regressie)analyses voor Amersfoort. Per verklarende factor – het opleidingsniveau en de gemiddelde leeftijd van de bevolking, het aanbod in de stad en de regio, en de aansluiting van dat aanbod op de kenmerken van de bevolking – is aangegeven of die in de stad een hogere of lagere cultuurdeelname onder de bevolking zou voorspellen. Als het staafje boven de x-as uitwijst, draagt die

⁹ Zie voor een beschrijving van die modellen: G.A. Marlet, 2010: Muziek in de stad. Het belang van podiumkunsten, musea, festivals en erfgoed voor de stad (VOC Uitgevers, Nijmegen), hoofdstuk 4.

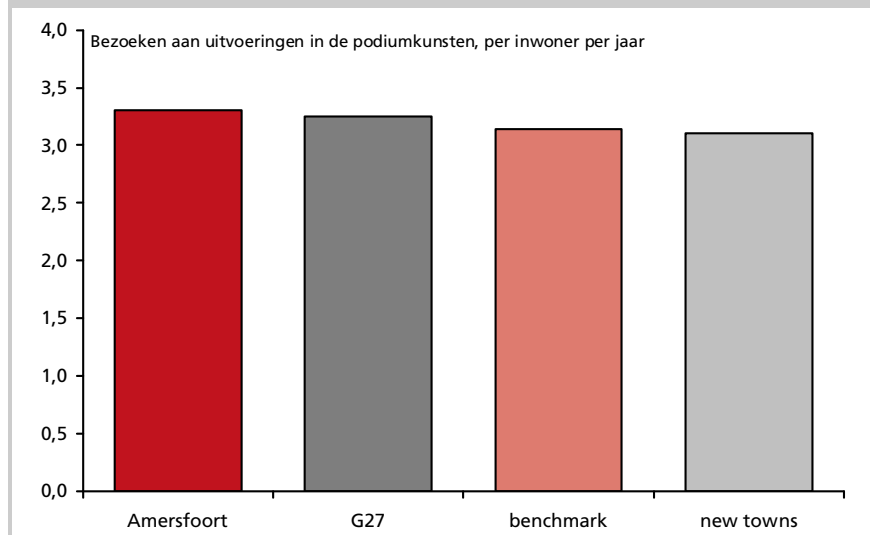
factor bij aan de verklaring voor een hogere cultuurdeelname onder de bevolking dan gemiddeld in Nederland. Komt het staafje onder de x-as uit, dan draagt die factor bij aan de verklaring voor een lager dan gemiddelde cultuurdeelname in de stad.

De grafieken laten allereerst zien dat op basis van het opleidingsniveau van de bevolking van Amersfoort al een bovengemiddelde bezoekfrequentie aan de podiumkunsten en de musea verwacht mag worden. Dat opleidingsniveau is hoger dan gemiddeld, en verklaart voor een deel waarom ook de cultuurdeelname onder de inwoners van Amersfoort groter is.

Bovendien is de relatief grote cultuurdeelname te danken aan het grote museumaanbod in de stad en de regio. Niet alleen het aanbod op zich, maar ook de aansluiting van dat aanbod op de kenmerken van de bevolking; Amersfoort heeft zowel veel hoger opgeleiden in de stad als veel musea, hetgeen duidt op een goede *matching*. Voor de podiumkunsten geldt dat niet. Daar is de conclusie dat het bezoek van de inwoners uit Amersfoort aan uitvoeringen in de podiumkunsten relatief groot is, ondanks het geringe aanbod in de stad zelf. Dat geringe lokale aanbod wordt voor een deel gecompenseerd door het aanbod in steden in de buurt, met name Utrecht en Amsterdam.

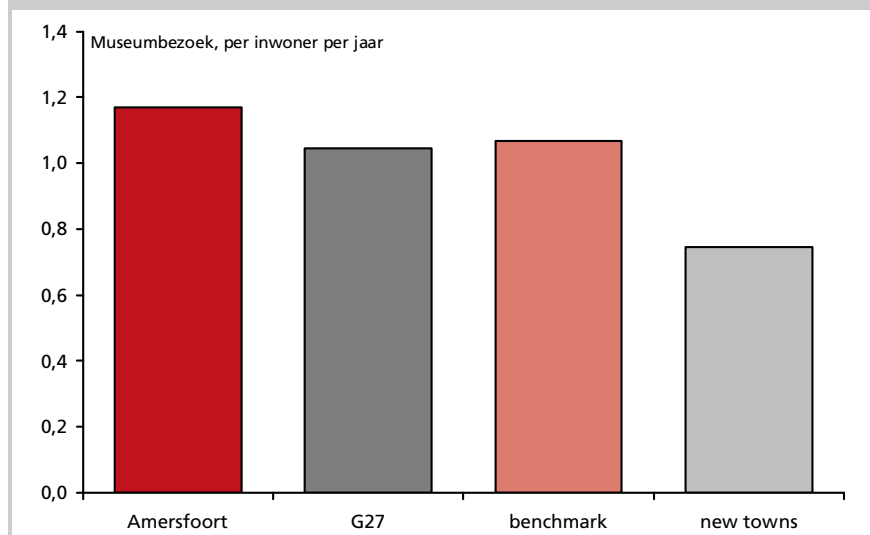
Het feit dat er zo'n belangrijk verband bestaat tussen cultureel aanbod en cultuurdeelname is tevens het startpunt voor het belang van cultuur voor de aantrekkingskracht van de stad (hoofdstuk 3) en de maatschappelijke waarde van het culturele aanbod (hoofdstuk 4). Die waarde begint immers bij de constatering dat de inwoners van de stad van kunst en cultuur genieten.

Figuur 2.17 Bezoek aan podiumkunsten

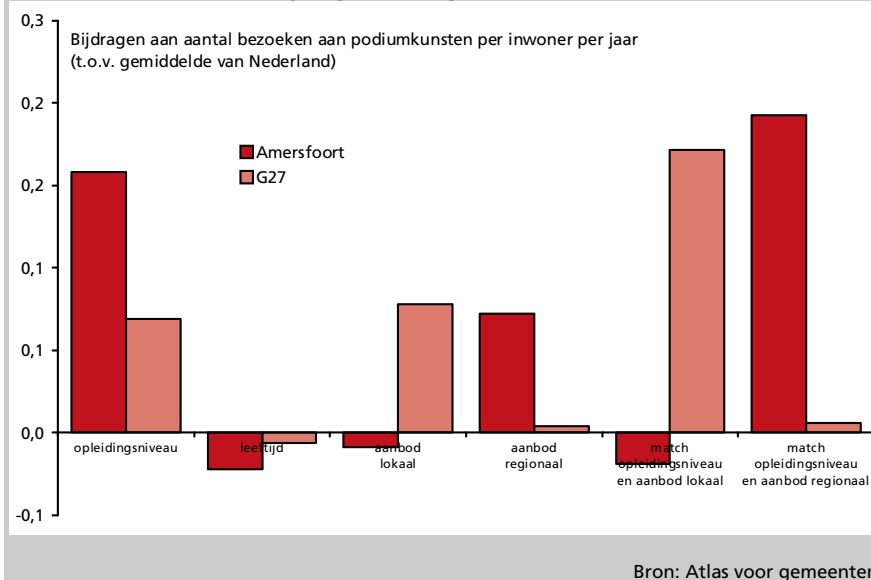
Bron: Atlas voor gemeenten o.b.v. data SCP

Figuur 2.18 Bezoek aan musea

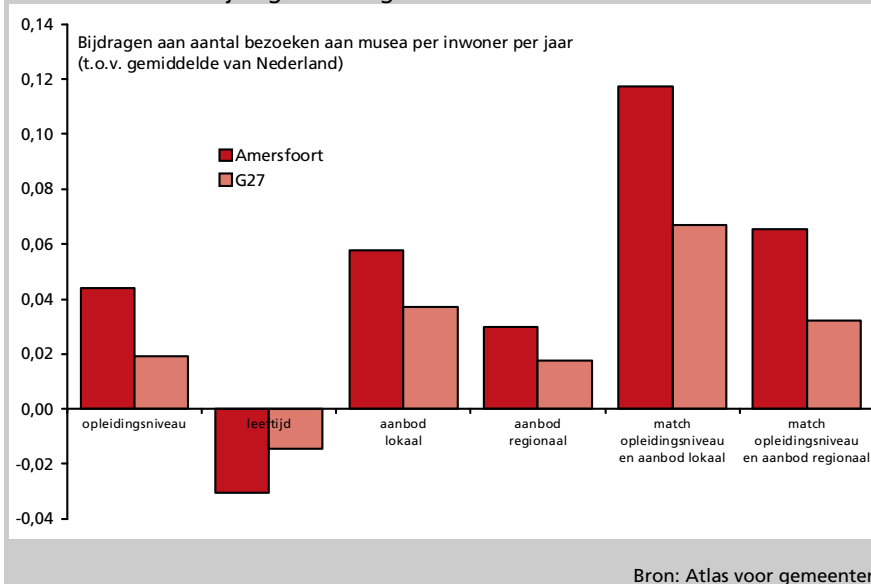

Bron: Atlas voor gemeenten o.b.v. data SCP

Figuur 2.19 Verklaringen voor bezoek aan podiumkunsten door inwoners van Amersfoort en de steden in de benchmark (de rest van de G27), als afwijking van het gemiddelde van Nederland

Figuur 2.20 Verklaringen voor bezoek aan musea door inwoners van Amersfoort en de steden in de benchmark (de rest van de G27), als afwijking van het gemiddelde van Nederland

3 De aantrekkingskracht van Amersfoort

Cultuur speelt over het algemeen een prominente rol in de concurrentiepositie van steden, zo bleek uit de bespreking van de wetenschappelijke literatuur in hoofdstuk 1. Steden die een groot en gevarieerd cultureel aanbod hebben, zijn over het algemeen ook de populaire woonsteden. Die steden hebben de grootste aantrekkingskracht op verhuizende huishoudens. En bovendien gaat het in die steden ook economisch vaak beter.

In dit hoofdstuk wordt de aantrekkingskracht van de stad Amersfoort nader geanalyseerd. Die aantrekkingskracht wordt vergeleken met andere steden in Nederland. Onderzocht wordt welke factoren de afwijking van Amersfoort ten opzichte van die andere steden verklaren, en welke rol cultuur daarin speelt. In dit deel van het onderzoek wordt dan ook de vraag beantwoord wat het belang van cultuur is voor (de aantrekkingskracht van) Amersfoort. Vervolgens wordt daarmee ook het indirecte belang van cultuur voor het vestigingsklimaat en de economische vitaliteit van de stad geanalyseerd (paragraaf 3.2).

3.1 Wat verklaart de aantrekkingskracht van steden?

Om die vraag te kunnen beantwoorden is met zogenoemde regressieanalyses achterhaald welke factoren ervoor zorgen dat de ene stad wel en de andere niet in trek is bij verhuizende huishoudens. In tabel 3.1 zijn de uitkomsten uit die analyses gestileerd weergegeven.

Naast de bereikbaarheid van banen blijkt ook het culturele aanbod in een stad van groot belang voor de aantrekkingskracht van de stad. Bij het culturele aanbod blijkt het vooral te gaan om het aanbod aan uitvoeringen in de podiumkunsten, en in mindere mate om de nabijheid van musea voor beeldende kunst en cultuurhistorische musea. Ook biedt de aanwezigheid van historisch erfgoed, afgemeten aan het aantal rijksmonumenten en historisch vaarwater, een significante verklaring voor de aantrekkingskracht van een stad.

Tabel 3.1 Wat bepaalt de aantrekkingskracht van een stad?

	Aantrekkingskracht van een stad op verhuizende huishoudens
ECONOMIE	
Bereikbaarheid van banen	+
WOONOMGEVING	
Woningen	
Aandeel vrijstaande woningen	+
Aandeel tweekappers	+
Aandeel tussenwoningen	-
Aandeel appartementen	-
Aandeel sociale huurwoningen	-
Aandeel hoogbouw	-
Aandeel vooroorlogse woningen	+
Gemiddelde afstand tot het centrum	-
Gentrification Index	+
Voorzieningen	
Aantal winkels mode en luxe	+
Nabijheid winkels dagelijkse boodschappen	-
Aanbod podiumkunsten	+
Aanbod musea (voor beeldende kunst en cultuurhistorie)	
Culinaire kwaliteit	+
Historisch erfgoed (aandeel rijksmonumenten)	+
Aanwezigheid universiteit ¹⁰	+
Voetbalindex	+
Natuur	
Nabijheid Noordzeekust	+
Nabijheid natuurgebieden	+
OVERLAST EN ONVEILIGHEID	
Overlast	-
Vernielingen	-
Geweldsmisdrijven	-

De tabel is een gestileerde weergave van de uitkomsten uit de modellen (regressieanalyses) waarmee de aantrekkingskracht van steden wordt verklaard. Een + betekent dat die factor positief van invloed is op die aantrekkingskracht. Een - betekent dat die factor daar negatief mee samenhangt. Een volledige beschrijving van de gebruikte modellen is te vinden in: G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers, Nijmegen), hoofdstuk 5 en 6.

¹⁰ In dit model speelt alleen de aanwezigheid van een universiteit, en niet van hbo-instellingen – een rol bij het verklaren van de aantrekkingskracht van steden. De reden daarvoor is dat vooral universiteitssteden zich onderscheiden van niet-universiteitssteden, en het hebben van een hbo-instelling minder onderscheidend is. Bovendien zijn hbo-studenten gemiddeld minder dan universitaire studenten geneigd om in de stad van studie te gaan (en blijven) wonen. In varianten op dit model, waarin wordt gekeken naar in de stad woonachtige universitaire en hbo-studenten speelt de aanwezigheid van een hbo – maar nog steeds minder dan een universiteit – wel een rol bij de aantrekkingskracht van steden. Zie: G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2010: Krimp!?, in: Atlas voor gemeenten 2010 (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

Behalve het culturele aanbod in een stad doen ook andere voorzieningen ertoe bij het verklaren van verschillen in aantrekkingskracht tussen steden. Zo blijkt de aanwezigheid van een goed presterende profvoetbalclub (voetbalindex) van invloed te zijn op de aantrekkingskracht van een stad op bepaalde bevolkingsgroepen. Ook de bereikbaarheid van natuur (en de kust) vanuit de stad doet ertoe.

Uit de directe woonomgeving blijken vooral de indicatoren voor geweld, overlast en vernielingen een negatieve verklaring te bieden voor de aantrekkingskracht van een stad en regio. Behalve ligging, voorzieningen en een veilige woonomgeving zijn ook de kenmerken van de woningvoorraad van invloed op de aantrekkingskracht van een stad. Het aandeel hoogbouw en sociale huurwoningen is bijvoorbeeld negatief van invloed op de aantrekkingskracht, de omvang van de woningen positief.

3.2 Wat verklaart de aantrekkingskracht van Amersfoort?

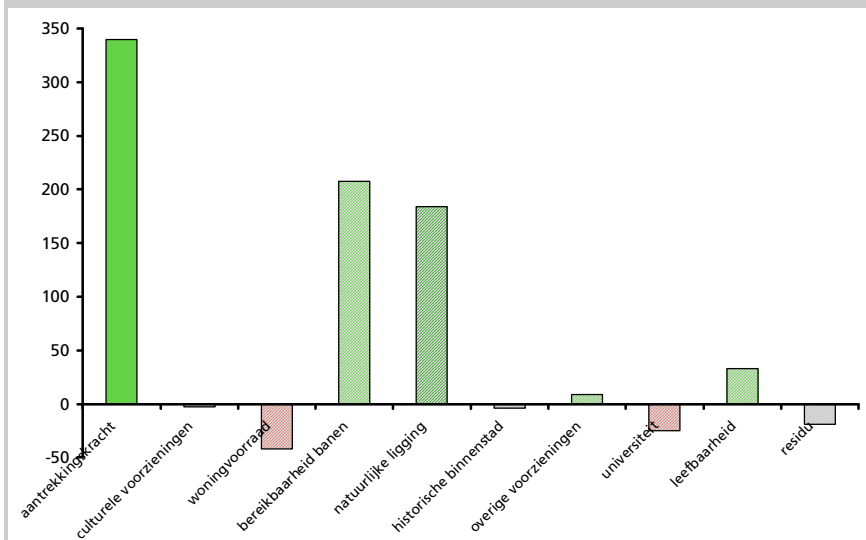
De in tabel 3.1 getoonde indicatoren zijn gemiddeld van invloed op de aantrekkingskracht van de Nederlandse steden. De vraag is welke van die factoren voor Amersfoort van belang zijn bij het verklaren van de aantrekkingskracht. Het linkerstaafje in figuur 3.1 laat zien dat de aantrekkingskracht van Amersfoort op verhuizende huishoudens groter is dan het gemiddelde (van de G27). De overige staafjes in de grafiek laten zien hoe die relatief grote aantrekkingskracht van Amersfoort te verklaren is.

Dan blijkt dat vooral de gunstige ligging van Amersfoort een positief effect op de aantrekkingskracht van de stad heeft. Door die ligging zijn er voor de (potentiële) inwoners van Amersfoort meer banen binnen acceptabele reistijd dan gemiddeld voor de inwoners van de andere steden in het land (het vierde staafje in figuur 3.1), waardoor ook de carrièrekansen voor de (potentiële) inwoners van Amersfoort hoger zijn dan gemiddeld. En dat in combinatie met de ligging in een natuurlijke omgeving, wat ook gunstig is voor het woonklimaat en de aantrekkingskracht van de stad. Naast de gunstige ligging biedt tot slot ook de relatief goede leefbaarheid in de woonomgeving (het negende staafje in figuur 3.1) een verklaring voor de bovengemiddelde aantrekkingskracht van Amersfoort.

De afwezigheid van een universiteit en de kenmerken van de woningvoorraad (weinig vooroorlogse woningen en veel woonlocaties relatief ver van het centrum) hebben juist een negatieve invloed op de aantrekkingskracht van Amersfoort op verhuizende huishoudens. Per saldo wegen de positieve factoren (ligging en leefbaarheid) echter op tegen de negatieve.

Het voorzieningenniveau levert in Amersfoort een gemiddelde bijdrage aan de aantrekkingskracht van de stad. Dat geldt zowel voor het culturele aanbod, het erfgoed (historiciteit) als de overige stedelijke voorzieningen. In figuur 3.2 zijn die categorieën verder uitgesplitst. Daaruit blijkt dat het totale museumaanbod in Amersfoort groter is dan gemiddeld (zie ook hoofdstuk 2), maar dat die voorsprong teniet wordt gedaan door een lager dan gemiddeld aanbod aan podiumkunsten. Van de overige voorzieningen blijkt Amersfoort alleen goed te scoren op het culinaire aanbod in de stad; Amersfoort biedt haar inwoners geen profvoetbal (Voetbalindex) en de omvang en diversiteit van het winkelaanbod in de stad blijft achter bij het gemiddelde van de andere steden in Nederland.

Figuur 3.1 De aantrekkingskracht van Amersfoort, 2011

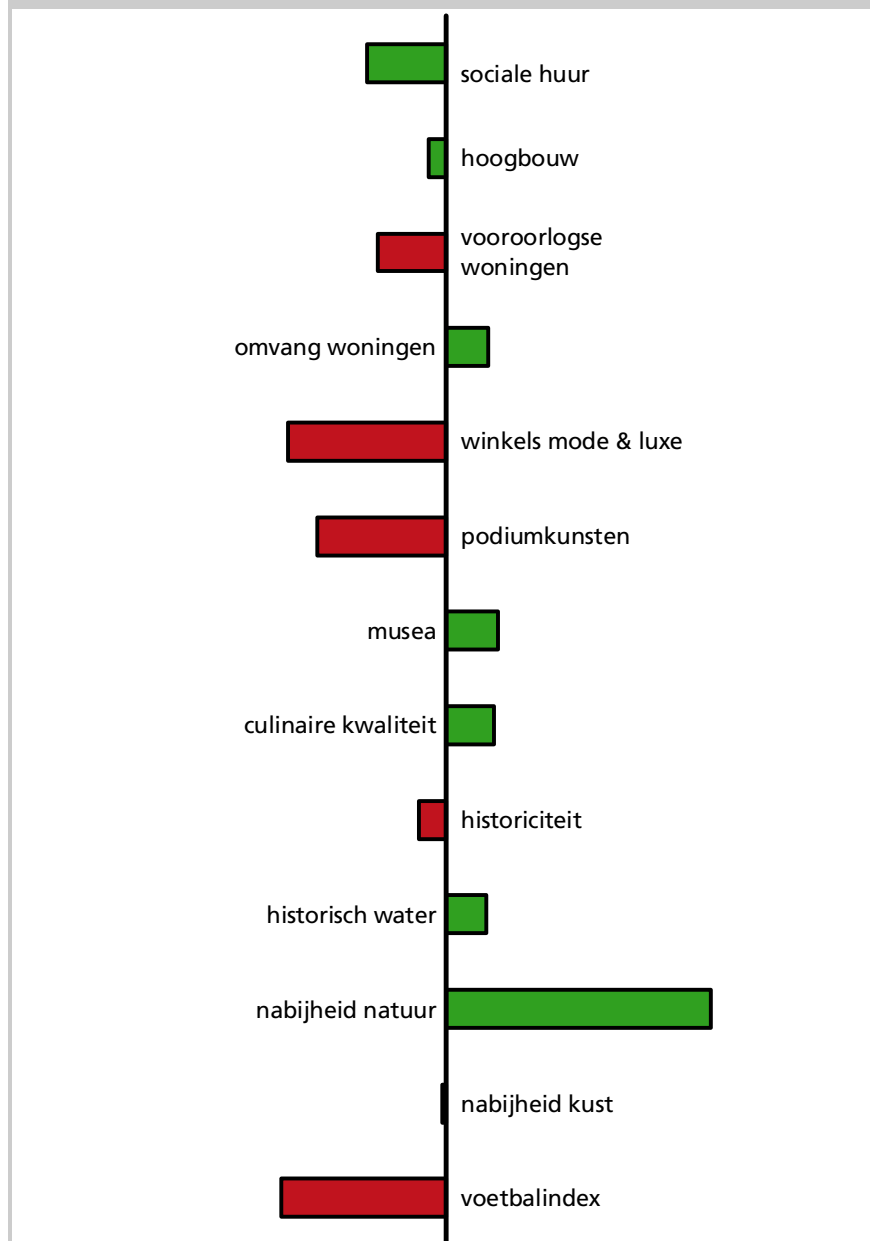
Op de y-as staat een indexscore voor de aantrekkingskracht van de stad. De donkere staaf laat zien in welke mate de aantrekkingskracht van Amersfoort afwijkt van het gemiddelde van de G27. De overige staafjes laten zien hoe die afwijking te verklaren is.

StAAFJE omhoog: biedt positieve verklaring voor de aantrekkingskracht van de stad Amersfoort.

StAAFJE naar beneden: biedt negatieve verklaring voor de aantrekkingskracht van de stad Amersfoort.

Bron: Atlas voor gemeenten

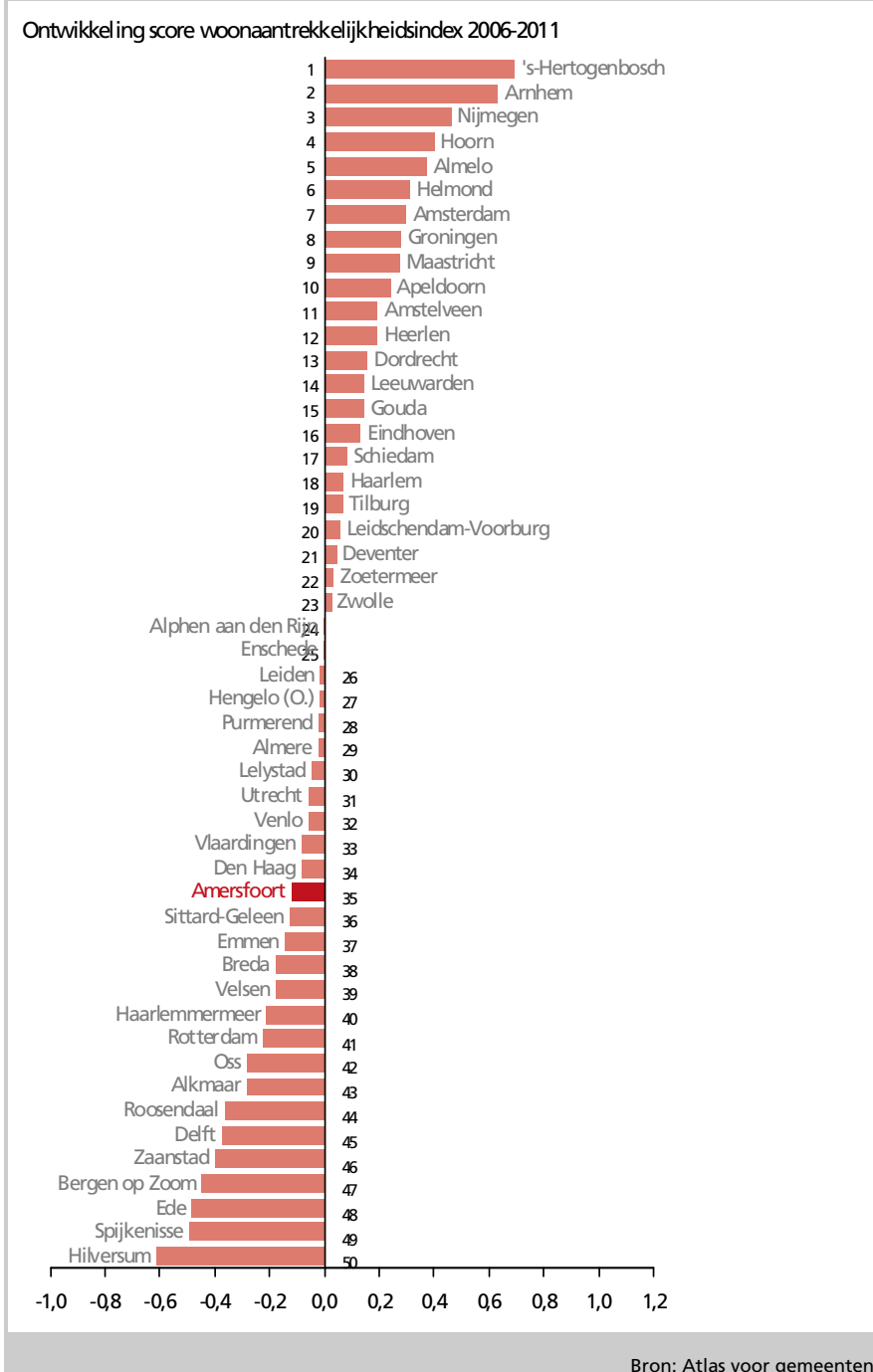
Figuur 3.2 De *amenities* van Amersfoort, 2011

De figuur toont de afwijking van het gemiddelde van de G27. Hoe verder het staafje naar rechts wijst, hoe hoger de score ten opzichte van de G27. Hoe verder het staafje naar links wijst, hoe lager.

Bronnen: Vastgoedmonitor (1, 2, 3, 5), NVM (4), Atlas voor gemeenten (6, 7, 10,11), Rijksdienst voor de monumentenzorg (8), Ministerie van BZK (9).

Figuur 3.3 Ontwikkeling van de aantrekkingskracht van Nederlandse steden (G50), 2006-2011

De conclusie uit dit deel van de analyse is dat Amersfoort haar aantrekkingskracht vooral te danken heeft aan factoren die buiten de invloedssfeer van de stad liggen, namelijk een gunstige ligging ten opzichte van andere stedelijke gebieden in de Randstad. Stedelijke voorzieningen, waaronder het culturele aanbod, dragen minder bij aan de aantrekkingskracht van Amersfoort dan gemiddeld in de andere steden. Dat is een opmerkelijke conclusie omdat die stedelijke voorzieningen en dat culturele aanbod voor de meeste historische steden in Nederland juist het fundament zijn onder hun aantrekkingskracht." Wat dat betreft laat Amersfoort dus kansen liggen. In een woningmarkt die zich steeds verder verruimt, is dat een zorgwekkende conclusie. Zeker ook omdat uit figuur 3.3 blijkt dat de aantrekkingskracht van Amersfoort de laatste jaren is verslechterd.

Als door bezuinigingen ook nog een deel van het culturele aanbod in de stad weg zou vallen, zou daarmee ook de aantrekkingskracht van de stad op verhuizende huishoudens, met in hun kielzog bedrijven, verder afnemen. Een lagere aantrekkingskracht zou onherroepelijk betekenen dat Amersfoort minder jonge huishoudens zal aantrekken en/of vasthouden, waardoor ook de vraag naar woningen zal afnemen. Dat is niet alleen slecht voor de – economische vitaliteit van de – stad zelf (zie hoofdstuk 1), maar ook voor de nabij gelegen gemeenten. Naast het slim plannen van nieuwe woonlocaties is het voor Amersfoort dan ook van belang om de stedelijke voorzieningen en het culturele aanbod op peil te houden, en zo goed mogelijk op die woonlocaties, en de mensen die daar wonen, te laten aansluiten.

3.3 Van aantrekkingskracht naar economische vitaliteit

Figuur 1.2 in hoofdstuk 1 liet zien dat steden met een grote creatieve klasse ook meer werkgelegenheids groei kennen. En steden met een groot en gevarieerd cultureel aanbod hebben een relatief grote aantrekkingskracht op creatieve, hoogopgeleide mensen (zie figuur 1.1 in hoofdstuk 1). Het effect van cultuur op werkgelegenheids groei is dus indirect en loopt van het culturele aanbod naar de voorraad *human capital* in de stad (het aantal mensen dat deel uitmaakt van de creatieve klasse, als percentage van de beroepsbevolking) en vervolgens naar werkgelegenheids groei. Sinds het

¹¹ G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers Nijmegen).

beroemde boek van Richard Florida¹² is er veel geschreven over het vermeende belang van creatieve mensen (en bedrijven) in de stad. Er is weliswaar veel scepsis over de *creative capital* theorie,¹³ maar empirisch is voor Nederland het belang van creatieve mensen in de stad wel aangetoond.¹⁴

Een deel van de relatie tussen *human capital* en werkgelegenheidsgroei loopt van creatieve mensen naar creatieve bedrijven; waar veel creatieve mensen wonen worden veel creatieve bedrijven gestart, of vestigen zich bestaande creatieve bedrijven. En veel creatieve bedrijven in de stad kunnen op hun beurt weer voor *spillover* effecten zorgen, en zo de werkgelegenheid in andere sectoren stimuleren.¹⁵ Een ander deel van de relatie loopt van *human capital* naar werkgelegenheidsgroei in andere dan de creatieve sectoren. Aan het verband tussen de hoogopgeleide, creatieve bevolking in de stad (*human capital*) en de groei van die werkgelegenheid in die sectoren liggen vier mechanismen ten grondslag:

1. Mensen met meer kennis en vaardigheden zijn productiever, waardoor bedrijven daar ‘goedkoper kunnen produceren’, zich in de buurt van die hoogopgeleide, creatieve mensen vestigen, en de werkgelegenheid daar zal toenemen.¹⁶
2. Hoogopgeleiden geven meer geld uit in de plaatselijke horeca, detailhandel en theaters waarmee ze de werkgelegenheid bevorderen, vooral de laagopgeleide werkgelegenheid (*trickle down*).¹⁷
3. Mensen met een hogere opleiding zijn eerder geneigd vanuit hun woonhuis een eigen bedrijf te starten.¹⁸
4. Steden met veel hoogopgeleiden passen zich beter aan nieuwe economische omstandigheden aan, zoals een economische recessie,

¹² R. Florida, 2002: *The rise of the creative class, and how it's transforming work, leisure, community and everyday life* (Basic Books, New York).

¹³ E.L. Glaeser, 2004: Review of Richard Florida's *The rise of the creative class*.

¹⁴ G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2007: *The Dutch Creative class and how it fosters urban employment growth*, in: *Urban Studies*, 44, 13, pp. 2605-2626.

¹⁵ E. Stam, J. de Jong, G. Marlet, 2008: 'Creative industries in the Netherlands: structure, development, innovativeness and effects on urban growth', *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 90 (2): 119-132.

¹⁶ E.L. Glaeser, J. Scheinkman, A. Schleifer, 1995: *Economic growth in a cross-section of cities*, in: *Journal of monetary economics*, 36, pp. 117-143.

¹⁷ P. Aghion, P. Bolton, 1997: *A theory of trickle-down growth and development*, in: *The Review of Economic Studies*, 64, pp. 151-172.

¹⁸ R.R. Nelson, S.G. Winter, 1982: *An evolutionary theory of economic performance* (Cambridge University Press, Cambridge).

omdat hoogopgeleiden creatiever zijn in het zoeken naar alternatieven.¹⁹

De beschrijvende statistieken die in onderstaande grafieken zijn opgenomen geven een eerste indruk van het belang van die mechanismen voor Amersfoort. Amersfoort heeft een relatief grote creatieve klasse (en dus veel *human capital*) en relatief veel bedrijven in de creatieve bedrijfstakken. Ook het aantal starters en zzp'ers is in Amersfoort relatief groot. Er zijn dus aanwijzingen dat de lokale economie van Amersfoort indirect profiteert van het culturele aanbod in de stad.

Op basis van de regressiemodellen die ten grondslag lagen aan de figuren 1.1 en 1.2 is het mogelijk om een globale inschatting te maken van de structurele werkgelegenheidseffecten die – indirect, op basis van de hierboven beschreven mechanismen – van het culturele aanbod in Amersfoort uitgaan. Dat is overigens alleen mogelijk voor de podiumkunsten omdat die culturele sector de enige is waarvoor dat mechanisme overtuigend is aangetoond.

De coëfficiënt voor de relatie tussen het aantal uitvoeringen in de podiumkunsten in een stad en de omvang van de creatieve klasse is 0,0099.²⁰ In Amersfoort zijn (en waren) er jaarlijks ongeveer 3,8 uitvoeringen in de podiumkunsten per 1.000 inwoners. Als gevolg van dat aanbod aan podiumkunsten behoort in Amersfoort dus ongeveer 3,7% van de beroepsbevolking extra tot de creatieve klasse dan als er geen cultuur in de stad zou zijn. De totale beroepsbevolking in Amersfoort is ruim 70.000 personen. Dat betekent dat bijna 2.700 'leden' van de creatieve klasse in Amersfoort daar niet hadden gewoond als er geen cultuur zou zijn.

De coëfficiënt voor de relatie tussen de omvang van de creatieve klasse en de werkgelegenheidsgroei over tien jaar is 0,69.²¹ Dat betekent dat Amersfoort in tien jaar tijd (tussen 1996 en 2005) 2,6% meer werkgelegenheidsgroei heeft gekend als gevolg van de aanwezige voorraad *human capital* die het gevolg is van het culturele aanbod in de stad. Dat zijn bijna 1.400 banen. De totale groei over die periode bedroeg een kleine 17.000 banen. Dat betekent dat 8% van de banengroei in Amersfoort

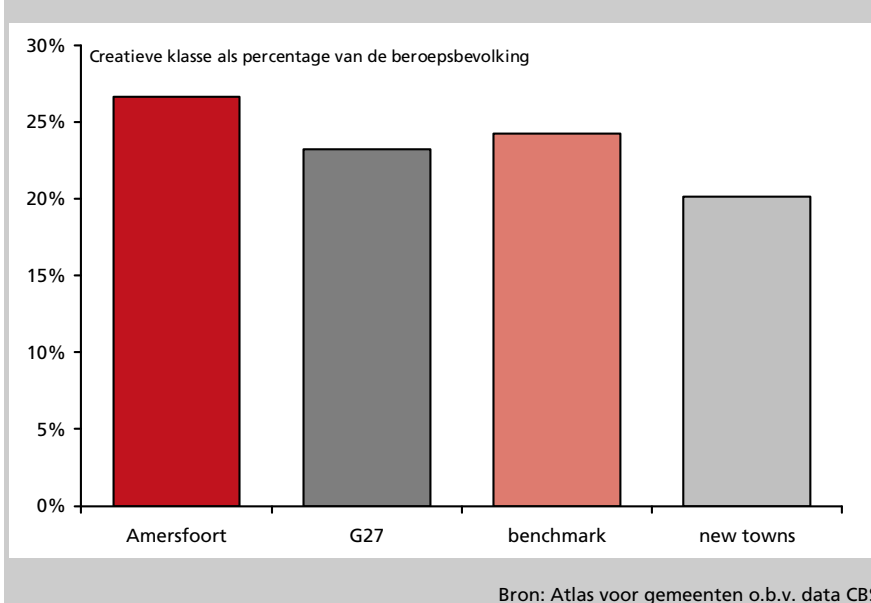
¹⁹ E.L. Glaeser, 2005: Reinventing Boston: 1630-2003, in: Journal of Economic Geography, 5, 2, pp. 119-153.

²⁰ G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers Nijmegen), p.320.

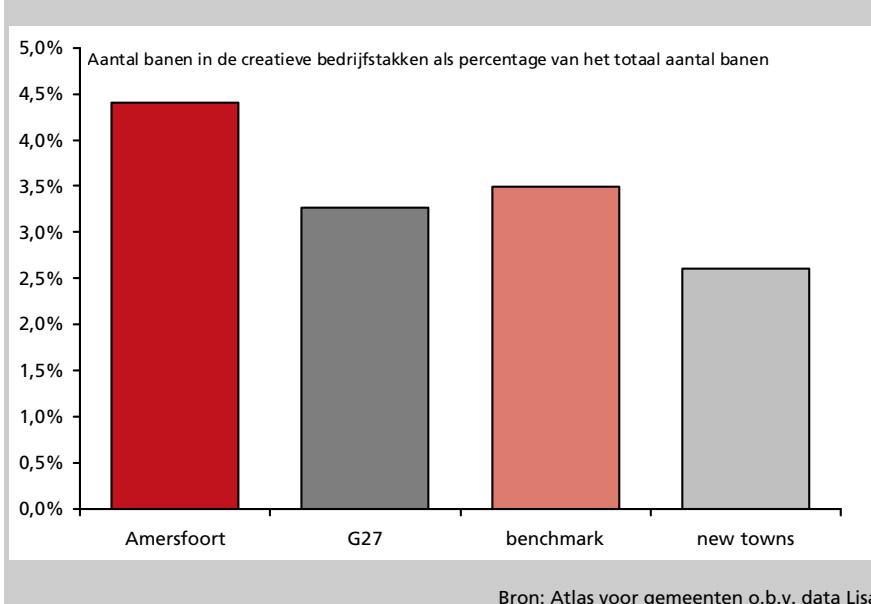
²¹ G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers Nijmegen), p.146.

indirect het gevolg is geweest van het culturele aanbod in de stad. Ofwel: dat deel van de banengroei had niet plaatsgevonden als de stad geen aanbod aan cultuur had gehad.

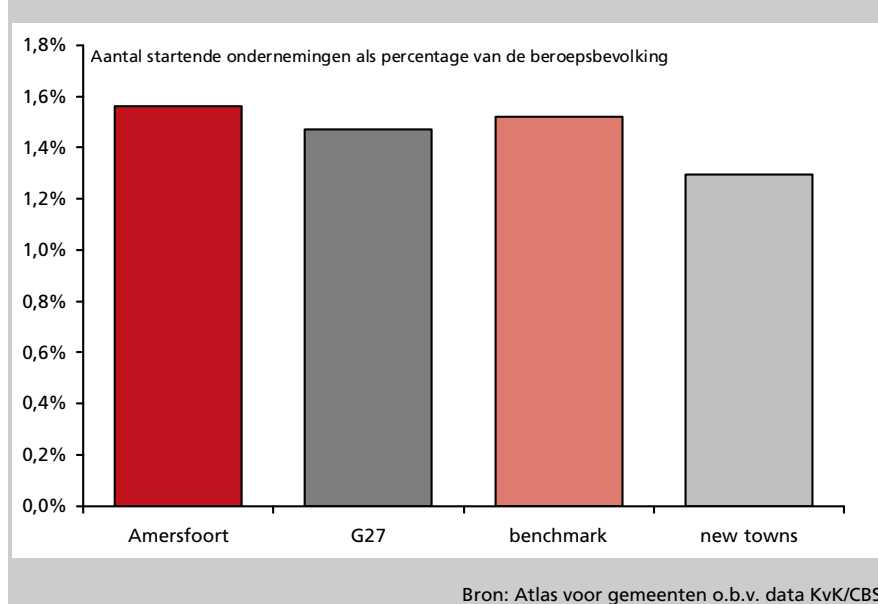
Figuur 3.4 Creatieve klasse

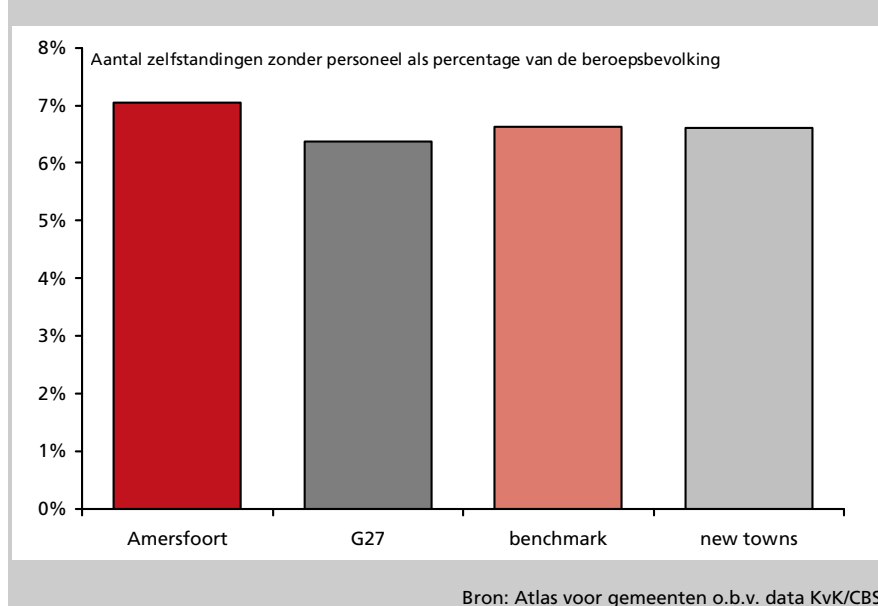
Figuur 3.5 Creatieve bedrijfstakken

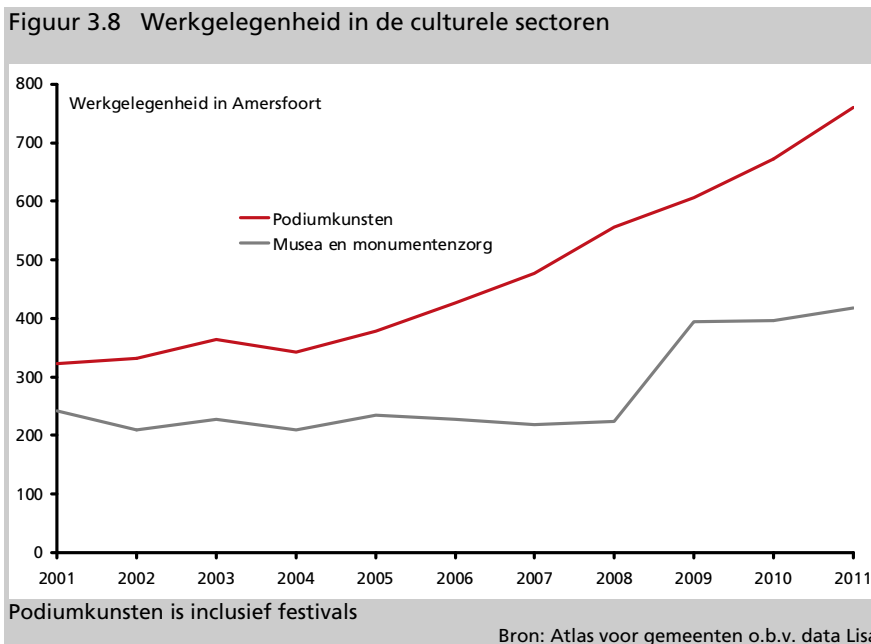
Figuur 3.6 Starters

Figuur 3.7 ZZP'ers

Behalve de indirecte werkgelegenheidseffecten via het effect op *human capital* in andere sectoren is de culturele sector zelf ook een belangrijke werkgever voor de stad. Met de culturele sector in de stad Amersfoort zijn bijna 1.200 banen gecreëerd. Dat is ruim 1% van de totale werkgelegenheid in de stad. Met name in de podiumkunsten is dat aantal de laatste jaren gestaag toegenomen (zie figuur 3.8).

Tot slot leveren ook de bestedingen van de bezoekers aan de culturele evenementen in de stad Amersfoort de stad extra werkgelegenheid op. Dat deel van de economische effecten van cultuur is echter zeer gering van omvang, en komt in het volgende hoofdstuk aan bod.

Deze berekeningen leiden dus tot een globale schatting van het aantal banen waarvoor de culturele sector in de stad Amersfoort direct en indirect verantwoordelijk is. Dat zijn in totaal naar schatting ruim 2.500 (1.400 plus 1.200) van de in totaal ruim 77.000 banen in de stad, ofwel 3% van het totale banenaanbod in de stad.

Als de culturele sector er niet zou zijn, kost dat Amersfoort vanzelfsprekend weer een deel van die banen. Dat zal – net als bij de sluiting van een fabriek – tijdelijk tot extra werkloosheid en verlies van productiviteit leiden. Maar

economen gaan ervan uit dat de economie op termijn haar evenwicht hervindt, en iedereen elders (in een andere sector of elders in het land) weer aan het werk komt, of zich anderszins ten dienste stelt van de maatschappij. Daarom mag het werkgelegenheidseffect dat direct of indirect van de culturele sector uitgaat niet (volledig) als economisch (welvaarts)effect aan de culturele sector in Amersfoort worden toegerekend. Alleen als mensen zonder die culturele sector, en de werkgelegenheidseffecten die daarvan uitgaan, structureel werkloos zouden zijn, én niet productief zouden zijn als vrijwilliger of in het informele circuit, is er sprake van een welvaartseffect dat aan de culturele sector mag worden toegeschreven. In het volgende hoofdstuk wordt verder op die welvaartseffecten van cultuur ingegaan.

4 De waarde van het culturele aanbod in Amersfoort

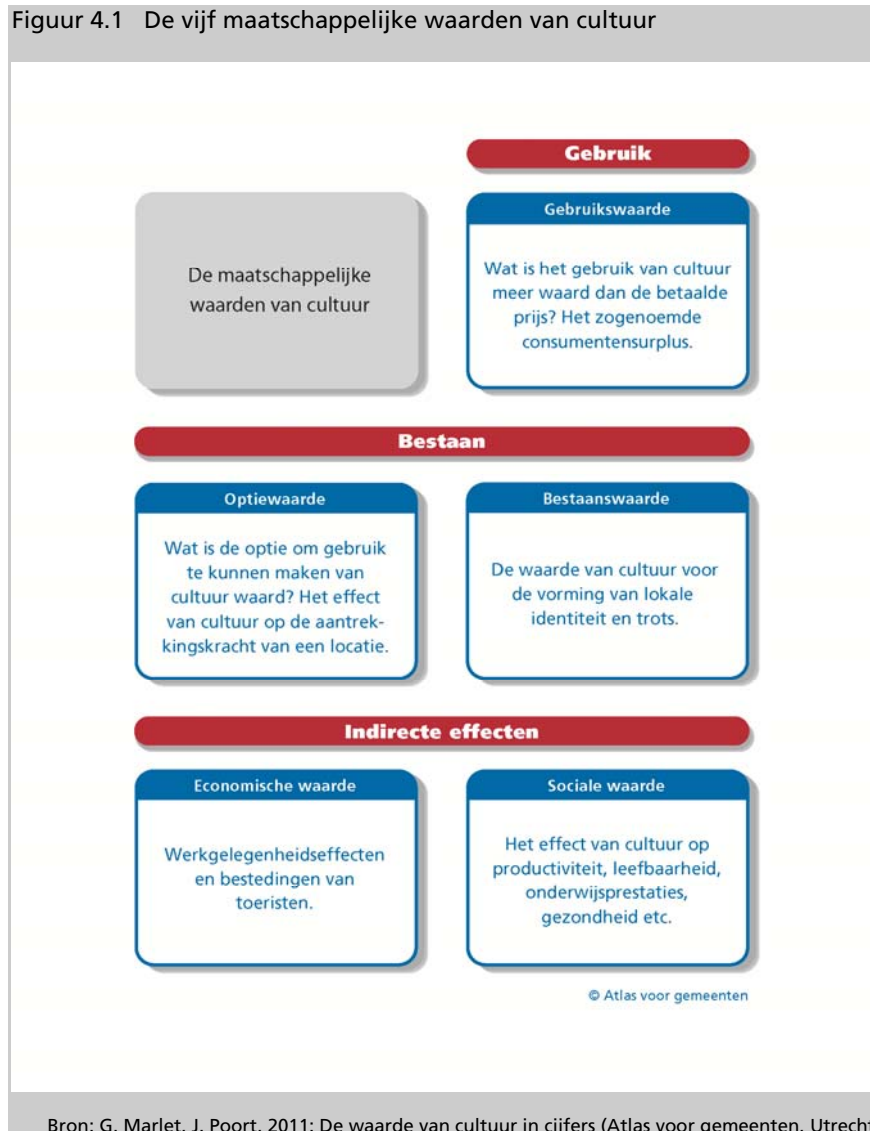
In de vorige hoofdstukken werd het culturele aanbod in Amersfoort in kaart gebracht, en werd het effect daarvan op de cultuurdeelname in de stad en de aantrekkingskracht en de economische vitaliteit van de stad berekend. Maar die effecten zijn niet hetzelfde als – en tellen niet altijd mee in – de maatschappelijke waarde en de welvaartseffecten van cultuur. Veel studies die de maatschappelijke impact van cultuur berekenen doen dat wel, beperken zich tot de economische effecten van cultuur, die ze vervolgens overschatten.

Bij het berekenen van de maatschappelijke waarde en de welvaartseffecten van cultuur voor een stad is het van belang alleen die effecten mee te nemen die niet zouden optreden als er geen cultuur zou zijn. Want anders is er sprake van een overschatting van het maatschappelijke belang van cultuur. Bovendien is het van belang om *alle* maatschappelijke waarden en welvaartseffecten van cultuur mee te nemen, en niet alleen de zuiver economische waarden. Want anders is er sprake van een (forse, zoals in dit hoofdstuk zal blijken) onderschatting. In dit hoofdstuk worden de maatschappelijke waarde en de welvaartseffecten van een deel van het culturele aanbod in Amersfoort berekend. De berekeningen hebben betrekking op de podiumkunsten, de musea, de Amersfoortse vestigingen van bibliotheek Eemland en het centrum voor de kunsten (Scholen in de Kunst).

Voor dergelijke berekeningen moet een breed welvaartsbegrip worden gehanteerd, zoals gangbaar is in maatschappelijke kosten-batenanalyses, en in de beleidseconomie. Alle maatschappelijke effecten die gevolgen hebben voor de welvaart van consumenten (consumentensurplus) en bedrijven (producentensurplus) worden in kaart gebracht. Het gaat dus niet alleen om financiële baten die als klinkende munt meetellen in het bruto stedelijk product. Voor een deel van de effecten zal dat wel het geval zijn, bijvoorbeeld de winst op de toeristische bestedingen die zijn toe te rekenen aan cultuur (producentensurplus). Voor een ander deel, bijvoorbeeld het genot dat consumenten ontleen aan een theaterbezoek, is dat niet het geval. In een eerdere studie naar de maatschappelijke waarden van cultuur zijn vijf categorieën cultuurwaarden onderscheiden.²² Die categorieën zijn samengevat in figuur 4.1.

²² G. Marlet, J. Poort, 2011: De waarde van cultuur in cijfers (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

Figuur 4.1 De vijf maatschappelijke waarden van cultuur

Bron: G. Marlet, J. Poort, 2011: De waarde van cultuur in cijfers (Atlas voor gemeenten, Utrecht)

Allereerst is er de gebruikswaarde. Mensen hebben het ervoor over om een kaartje te kopen voor een optreden of bezichtiging, een reis af te leggen en een bepaalde tijd te verblijven. Die kosten voor reis en verblijf weerspiegelen een deel van de waarde die mensen aan het culturele aanbod hechten. De meeste mensen hebben namelijk meer voor het optreden of de bezichtiging over dan het ze feitelijk kost. Het verschil is het consumentensurplus, de eerste maatschappelijke waarde van het culturele aanbod in Amersfoort. Hierbij geldt dat vanuit het perspectief van Amersfoort logischerwijs alleen de gebruikswaarde van de inwoners van de stad Amersfoort mogen worden meegeteld. De gebruikswaarde van de bezoekers die elders uit het land komen wordt als welvaartswinst voor de rest van Nederland beschouwd.

Ook de mogelijkheid om cultuur te bezoeken, los van de vraag of dat bezoek ook echt plaatsvindt, heeft een waarde. Mensen die graag naar een culturele uiting gaan, zorgen ervoor dat ze in de buurt van dat culturele aanbod wonen. Mensen en bedrijven zijn bereid een hogere prijs te betalen voor een locatie in een stad of wijk met een groot cultureel aanbod. Op die manier waarderen ze de aanwezigheid van cultuur in hun woonomgeving en anticiperen ze op de positieve effecten die van cultuur(deelname) uitgaan. De optiewaarde slaat neer in de waarde van grond op dergelijke woonlocaties. Die residuele grondwaarde levert een inschatting op van de optiewaarde van het culturele aanbod in Amersfoort, en wordt berekend met de zogenoemde hedonische prijsmethode. Ook hier geldt dat voor Amersfoort alleen de optiewaarde van de inwoners meetelt. Een deel van die optiewaarde van het culturele aanbod van Amersfoort slaat namelijk neer in de rest van de provincie, omdat ook de inwoners van de omliggende gemeenten baat hebben bij de nabijheid van cultuur in Amersfoort.

Daarnaast heeft het culturele aanbod in Amersfoort een indirecte economische waarde. Die waarde bestaat uit de bestedingen van toeristen die de stad bijvoorbeeld vanwege een museum bezoeken. Daarnaast gaan van de culturele sector directe en indirecte werkgelegenheidseffecten uit. In het vorige hoofdstuk zijn die al berekend. In dit hoofdstuk wordt de vraag gesteld of en in hoeverre die als welvaartseffect aan de culturele sector Amersfoort mogen worden toegeschreven. Hierbij wordt zowel naar buitenlandse toeristen als Nederlandse bezoekers uit andere gemeenten gekeken. Hierbij geldt voor de komst van Nederlandse bezoekers dat er voor Amersfoort sprake is van extra economische waarde. Voor de andere

steden in Nederland is er er juist sprake van een welvaartsverlies door de komst van Nederlandse bezoekers naar Amersfoort. Vanuit het perspectief van Nederland maakt het niet uit (per saldo nul): het gaat immers alleen om verplaatsing van economische bestedingen die anders in de eigen woonstad (of in een andere stad) waren gedaan.

Tot slot heeft cultuur een sociale waarde. Zo zal het culturele aanbod in Amersfoort bijdragen aan de cultuureducatie op scholen en daarbuiten. Op die manier zorgt cultuur voor betere onderwijsprestaties en een hogere productiviteit onder de bevolking, en mogelijk zelfs voor een betere gezondheid en minder leefbaarheidsproblemen in de buurt. Daarnaast vertegenwoordigt de simpele aanwezigheid van cultuur in Amersfoort een waarde (de bestaanswaarde), omdat het kan bijdragen aan de lokale identiteit en trots.

Voor dit onderzoek wordt uitgegaan van deze vijf waarden en de bijbehorende grondslagen en welvaartseffecten. De ervaring leert dat de gebruikswaarde, optiewaarde en economische waarde van cultuur samen verreweg de grootste bedragen vertegenwoordigen. Bovendien zijn de bestaanswaarde en de sociale waarde van cultuur moeilijk geïsoleerd te kwantificeren, omdat daar geen goede methodes en gegevens voor zijn, maar vooral ook omdat ze door anticiperend gedrag hoogstwaarschijnlijk grotendeels terechtkomen in de optiewaarde.

Daarom beperkt de berekening van de maatschappelijke waarde van cultuur in Amersfoort zich in dit hoofdstuk tot de gebruikswaarde, de optiewaarde (inclusief bestaanswaarde en sociale waarde) en de economische waarde van de podiumkunsten (paragraaf 4.1), de musea voor beeldende kunst (paragraaf 4.2) en de Amersfoortse vestigingen van bibliotheek Eemland (paragraaf 4.3). Voor het cultuurcentrum bleek het niet goed mogelijk om de totale maatschappelijke waarde te berekenen (zie paragraaf 4.4), omdat de sociale waarde daar naar verwachting wel een belangrijke zelfstandige waarde is, die echter niet goed te berekenen valt.

4.1 Podiumkunsten

Amersfoort heeft op dit moment volgens de database van Atlas voor gemeenten²³ zeven podia. Deze podia vormen 0,7% van het totale aantal podia in Nederland, en boden in 2010 een kleine 550 voorstellingen aan. Voor de grotere podia (De Lieve Vrouw, De Flint en De Kelder zijn de bezoekers bekend: in 2010 trokken deze gezamenlijk bijna 175.000 bezoekers. Van de overige vier (Miles, Cultuurhuis De Kamers, St. Aegtenkapel en de Laswerkplaats) is dat niet het geval.

4.1.1 Gebruikswaarde

Bij de gebruikswaarde staat het zogenoemde consumentensurplus centraal: wat hebben mensen meer over voor een bezoek aan een uitvoering in de podiumkunsten dan ze er feitelijk voor betalen? Voor het berekenen van dat consumentensurplus zijn de inspanningen die mensen zich – in tijd en geld – getroosten voor het reizen naar en het verblijven in een theater of concertzaal leidend.

Over het algemeen geldt dat bezoekers van musea verder reizen dan bezoekers van podia²⁴. Daardoor zal (dit deel van) de gebruikswaarde van het museum hoger zijn dan die van het podium. Maar daar staat tegenover dat de optiewaarde (zie paragraaf 4.1.2) van het podium weer hoger zal zijn dan die van het museum. Het feit dat de gemiddelde bezoeker van een podium minder ver reist dan de gemiddelde bezoeker van het museum komt namelijk omdat meer mensen bij de keuze van een woonplaats rekening houden met de nabijheid van podia dan met de nabijheid van musea.

Voor Theater De Lieve Vrouw en De Flint is de herkomst van de bezoekers bekend: respectievelijk 50% en 70% van de bezoekers komt uit Amersfoort, de overige bezoekers vrijwel volledig uit de rest van Nederland. Bezoek uit het buitenland is verwaarloosbaar klein. Voor het andere podium waarvan het aantal bezoekers bekend is (De Kelder) is deze herkomst niet bekend waardoor er met schattingen is gewerkt. De aanname daarbij was dat de herkomst van de bezoekers verdeeld is volgens het gewogen gemiddelde van De Lieve Vrouw en De Flint.

²³ N. van den Berg, G. Marlet, R. Ponds, C. van Woerkens, 2011: Podiumpeiler 2011. Jaarlijkse monitor voor de podiumkunsten en de muziekindustrie (MCN/TIN, Amsterdam).

²⁴ Zie G. Marlet, J. Poort, 2011: De waarde van cultuur in cijfers (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

Voor de berekening van de gebruikswaarde van de podiumkunsten in Amersfoort betekent dit dat gemiddeld 56,7% van de bezoekers uit Amersfoort komt en 43,3% uit de rest van het land. Vervolgens is de gemiddelde reisafstand en -tijd voor een inwoner uit Amersfoort en een inwoner uit de rest van Nederland bepaald op basis van nationale gemiddelden, en de herkomst van bezoekers uit Amersfoort. Deze reistijd bedraagt voor een inwoner van Amersfoort gemiddeld 7,6 minuten, en voor een bezoeker uit de rest van Nederland is uitgegaan van een gemiddelde reistijd van 30 minuten.²⁵

Er wordt van uitgegaan dat een kwart van de bezoekers per fiets of te voet reist, en daarvoor niets betaalt. Voor die bezoekers blijven alleen de kosten voor reistijd over. Verder is het uitgangspunt dat mensen gemiddeld € 18,84 voor hun kaartje betalen,²⁶ en twee uur in het theater verblijven.

De reistijdwaardering voor een uur reistijd is gebaseerd op cijfers van Rijkswaterstaat, en bedragen € 6,20 per uur voor reizen per auto en € 5,55 per uur voor reizen per OV.²⁷ Voor de berekening is een gemiddelde tijdwaardering van € 6 per uur genomen. Voor de kosten van reizen per OV is uitgegaan van de staffel waarmee NS werkt, 12 cent per kilometer. Voor de auto is de fiscale aftrek van 19 cent per kilometer gebruikt. Bij vervoer per auto is bovendien uitgegaan van een gemiddelde bezetting van anderhalve persoon per auto. De gemiddelde kosten per kilometer voor een reis naar een podium per auto en OV komen dan op 12,5 cent.

Dat brengt de gemiddelde gegeneraliseerde reis- en verblijfskosten voor een bezoeker die van buiten Amersfoort komt op € 51,69 per bezoek aan een podium. Dat bedrag bestaat uit € 3,53 aan reiskosten, € 4,62 aan kosten voor reistijd, € 24,70 aan kosten voor verblijfstijd, en € 18,84 voor de betaalde entreprijs. De bereidheid om te betalen voor zo'n bezoek ligt echter nog hoger. Algemeen wordt aangenomen dat het consumentensurplus voor culturele activiteiten 25% bedraagt,²⁸ wat in dit geval overeenkomt met bijna € 12,92 per bezoek (25% van € 51,69).

²⁵ Zie G. Marlet, J. Poort, 2011: De waarde van cultuur in cijfers (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

²⁶ Op basis van de gemiddelde entree-opbrengsten per bezoeker van De Flint.

²⁷ De reden dat reistijd per OV lager gewaardeerd wordt, is dat de tijd in het openbaar vervoer nuttiger kan worden besteed dan in de auto. Mogelijk speelt ook een verschil in het gemiddelde inkomen van OV-reizigers en automobilisten een rol.

²⁸ J.N.T. Weda, I.J. Akker, J.P. Poort, C.C. Koopmans, 2009: MKBA Erfgoed en Locatie. Locatiegerelateerde consumptie van cultureel erfgoed (SEO, Amsterdam), p.26.

Voor de bezoekers uit Amersfoort zijn de gegeneraliseerde reis- en verblijfskosten op dezelfde manier berekend. Door de lagere reistijd en –kosten in vergelijking met bezoekers van buiten de stad liggen de gemiddelde kosten per bezoek met € 45,61 wat lager. Dit bedrag is als volgt opgebouwd: € 0,89 reistijd, € 1,17 reiskosten, € 24,70 verblijfstijd en € 18,84 entreeprijs. Het consumentensurplus van bezoekers uit de stad zelf bedraagt dat € 11,40 (25% van € 45,61).

De vraag is welk deel van het consumentensurplus mag worden ingeboekt als welvaartswinst van de podia in Amersfoort. Economen gaan ervan uit dat het consumentensurplus van een dergelijke tijdsbesteding 25% hoger ligt dan dat van een alternatieve tijdsbesteding.²⁹ Als er geen podia zouden zijn, zouden dezelfde mensen iets anders gaan doen, waar ze ook van genieten, maar minder dan van het bezoek aan het podium (anders zouden ze daar niet in eerste instantie voor kiezen).

Dat betekent dat van het consumentensurplus van € 12,92 per bezoeker van buiten de stad € 3,23 (25% van € 12,92) mag worden aangemerkt als welvaartswinst. Bij een totaal van bijna 59.000 Nederlandse bezoekers van buiten Amersfoort komt dat op een bedrag € 0,2 miljoen per jaar. De welvaartswinst van de bezoekers uit de stad zelf bedraagt dan € 2,85 per bezoek (25% van € 11,40). Bij een totaal aantal bezoekers uit de stad zelf van ruim 77.000 bedraagt die jaarlijkse welvaartswinst € 0,22 miljoen.

Tabel 4.1 vat de resultaten van de berekening van de gebruikswaarde samen. In totaal bedraagt de jaarlijkse welvaartswinst van podia de gebruikswaarde € 0,22 miljoen voor (de inwoners van) Amersfoort, en € 0,19 miljoen voor (de inwoners van) de rest van Nederland. Uitgaande van een reële groeivoet van 1,5% en een discontovoet van 5,5%, bedraagt de Netto contante waarde van dit effect (gemeten over dertig jaar) respectievelijk € 3,8 miljoen en € 3,3 miljoen.

²⁹ Ibidem.

Tabel 4.1 Welvaartswinst als gevolg van gebruikswaarde van podia (in € miljoen, per jaar)

	Amersfoort	Rest van Nederland
Totaal – jaarlijkse welvaartswinst	0,22	0,19
Totaal – NCW	3,8	3,3

NCW = Netto Contante Waarde

4.1.2 Optiewaarde podiumkunsten

Voor het berekenen van de optiewaarde van de podiumkunsten in Amersfoort is het van belang om te weten op welke plek in de stad de (uitvoeringen op de) podia zich bevinden, en of mensen bereid zijn om meer te betalen als zij in de buurt van die uitvoeringen wonen. Om dat te kunnen berekenen is gekeken hoeveel uitvoeringen in de podiumkunsten zich in de nabijheid bevinden van (alle) woonlocaties in Amersfoort (en daarbuiten). Er is rekening gehouden met de bereidheid om te reizen voor een concert of theatervoorstelling.

Die indicator voor de nabijheid van podiumkunsten is vervolgens met regressieanalyses in verband gebracht met de grond- en huizenprijzen op de woonlocaties in Amersfoort, en daarbuiten. Daarbij is gebruikgemaakt van de hedonische prijsmodellen uit eerder onderzoek naar de aantrekkingskracht van steden,³⁰ en uit een recent samenwerkingsproject met het Centraal Planbureau over de waarde van ‘stad en land’.³¹

Uit die modellen bleek dat de nabijheid van podiumkunsten een belangrijke verklaring biedt voor de verschillen in grond- en huizenprijzen tussen woonlocaties. In figuur 4.2 is dat resultaat gestileerd weergegeven: hoe meer uitvoeringen in de podiumkunsten in de buurt, hoe groter de bereidheid om te betalen voor de grond op zo’n woonlocatie.

Met de uitkomsten uit die modellen is het mogelijk om de optiewaarde van de podiumkunsten in Amersfoort te bepalen. De waarde van de uitvoeringen op podia in Amersfoort loopt tussen beide modellen echter

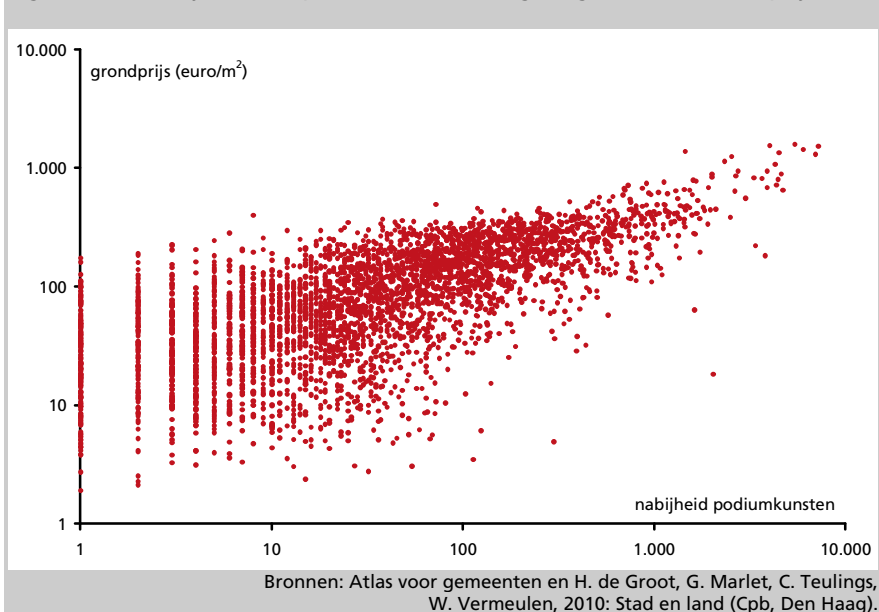
³⁰ Zie: A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers, Nijmegen).

³¹ H. de Groot, G. Marlet, C. Teulings, W. Vermeulen, 2010: Stad en land (Cpb, Den Haag).

nogal uiteen. Op basis van de analyse met grondprijzen is het totale aanbod aan podiumkunsten in Amersfoort meer dan eens zoveel waard, dan op basis van het model met de huizenprijzen.

Er is voor gekozen om voor dit onderzoek uit te gaan van de laagste waarde uit het huizenprijzenmodel, omdat daarmee zo goed mogelijk wordt voorkomen dat er als gevolg van een *omitted variable bias* in de modellen, sprake is van een overschatting van de waarde van de podiumkunsten. Van dat resultaat is ook nog het prijsopdrijvende effect van de hypotheekrenteaftrek op de woningmarkt afgetrokken, omdat dat deel van de huizenprijzen terugkomt via de fiscus, en dus niet als de netto bereidheid om te betalen voor een woonlocatie mag worden aangemerkt.

Figuur 4.2 Nabijheid van podia uit zich in hogere grond- en huizenprijzen

Dat brengt de totale optiewaarde van de Amersfoort podiumkunsten op € 47 miljoen voor de stad Amersfoort, en € 18 miljoen voor de inwoners van de rest van Nederland (vooral in de direct omliggende gemeenten).

Dat is eerder een conservatieve inschatting dan een overschatting. Niet alleen omdat het model met de laagste uitkomst is gekozen, maar ook omdat de bereidheid om te betalen voor de nabijheid van podia voor huurders niet is meegenomen. Die waarde is waarschijnlijk (veel?) lager dan de waarde die

mensen met een koopwoning hechten aan de nabijheid van een podium, maar die waarde is niet nul.

De bereidheid om te betalen voor een huis in de buurt van de podia in Amersfoort is dus € 47 miljoen in de stad zelf, hetgeen overeenkomt met een jaarlijkse welvaartswinst van € 2,7 miljoen. Dit komt overeen met een waarde per woning ruim € 760 en jaarlijkse welvaartswinst van € 44 per woning. De jaarlijkse welvaartswinst van de podiumkunsten in Amersfoort voor de rest van Nederland bedraagt € 1,1 miljoen.

4.1.3 Economische waarde

Als de gebruikswaarde en de bestaanswaarde van de podia in Amersfoort samen worden genomen, is het totale aanbod aan podiumkunsten dus al € 50 miljoen waard, hetgeen overeenkomt met een jaarlijkse welvaartswinst van € 2,7 miljoen; daar komt dan nog de economische waarde van de podia bij.

Die economische waarde bestaat uit de bestedingen van mensen die Amersfoort bezoeken vanwege de podia. De podia in Amersfoort trokken bijna 59.000 bezoekers uit de rest van Nederland (en voor een heel klein deel bezoekers uit het buitenland). Omdat bezoekers in (bijna) alle gevallen vooraf een kaartje moeten kopen wordt de aannahme gedaan dat al deze bezoekers zonder het bestaan van podia niet naar Amersfoort waren gegaan.

Volgens de gegevens van de Monitor Economie Binnenstad 2012³² combineert 62% van de bezoekers van culturele evenementen dit (altijd of soms) met een bezoek aan winkel, café en/of restaurant. Uitgaande van een besteding van een gemiddelde (dag)toerist in Amersfoort van € 40,40 gemiddeld per dag komen de totale bestedingen van de bezoekers van podiumkunsten van buiten Amersfoort op bijna € 1,5 miljoen (62% van 59.000 vermenigvuldigd met € 40,40)

Bestedingen zijn echter niet hetzelfde als welvaartswinst. Onder welvaartswinst wordt verstaan: de additionele winst (na aftrek van alle kosten) van bedrijven en de belastingopbrengsten voor gemeente en Rijk. In lijn met eerder onderzoek naar de maatschappelijke baten van cultuur, is

³² Monitor Economie Binnenstad 2012, Gemeente Amersfoort Afdeling Onderzoek en Statistiek, Afdeling Economie & Wonen.

ervan uitgegaan dat 15% van de totale bestedingen welvaartswinst is.³³ Daarvan is 10% belasting. Het gaat daarbij hoofdzakelijk om belastingen zoals de btw en accijnzen, die in de landelijke schatkist vloeien. Een beperkt deel komt hiernaast via de kosten van accommodatie als toeristenbelasting in de gemeentekas.

De resterende 5% welvaartswinst komt als bedrijfswinst bij ondernemers in de gemeente terecht. Het gaat hier overigens niet om de bruto winstmarge op de verkoop, maar de netto overwinst na aftrek van alle vaste kosten en kapitaallasten.

De welvaartswinst voor de stad Amersfoort komt dan in totaal uit op € 0,07 miljoen. Deze € 0,07 miljoen is vrijwel volledig afkomstig van binnenlandse bezoekers. Voor de rest van Nederland is dat deel juist welvaartsverlies omdat deze bestedingen anders elders in Nederland waren gedaan. De economische waarde voor de stad Amersfoort staat hiermee in geen verhouding tot gebruiks- en de optiewaarde van podiumkunsten. Tabel 4.2 vat de resultaten samen en geeft de Netto Contante Waarde van de jaarlijkse welvaartswinst.

Tabel 4.2 Welvaartseffecten van economische waarde van podiumkunsten in Amersfoort

	Amersfoort	Rest Nederland	Nederland totaal
Jaarlijkse welvaartswinst	0,1	-0,1	0
Netto Contante Waarde	1,3	-1,3	0

Behalve voor toeristenbestedingen zorgen de podiumkunsten ook voor directe en indirecte werkgelegenheidseffecten. In paragraaf 3.3 werd berekend dat de stad Amersfoort minstens 2.500 banen (3% van het totaal) te danken heeft aan de podiumkunsten. De vraag is welke welvaartseffecten daarvan uitgaan en welke mogen worden toegeschreven aan de podiumkunsten in Amersfoort.

³³ G. Marlet, J. Poort en C. van Woerkens, 2011: De Schat van de Stad (Atlas voor gemeenten en Seo, in opdracht van de Nederlandse Museumvereniging).

Over het algemeen wordt ervan uitgegaan dat dit soort werkgelegenheidseffecten niet mogen worden meegerekend in een maatschappelijke effectenstudie. Het uitgangspunt daarbij is dat als die banen er niet zouden zijn geweest, mensen elders in het land aan het werk zouden komen, of in Amersfoort in een andere sector. Hiervoor zijn twee redenen.

Allereerst het feit dat inwoners van de stad Amersfoort in de hypothetische situatie dat er geen cultuur zou zijn iets anders in hun vrij tijd zouden doen (bijvoorbeeld extra naar een restaurant of naar de sportschool gaan). Deze bestedingen zouden dan voor extra vraag naar arbeid hebben gezorgd, waardoor bijvoorbeeld de cateringmedewerker van de stadsschouwburg in dit geval in een restaurant zou hebben gewerkt.

Op de tweede plaats mag het deel van de banen dat bezet wordt door hoger opgeleiden en dat wegvalt, ook niet tot de welvaartseffecten worden gerekend. Deze mensen zijn in Amersfoort komen wonen en werken als gevolg van de aanwezige culturele voorzieningen. Als deze er niet zouden zijn (geweest) zouden ze dus elders hebben gewoond en dus ook niet werkloos zijn geweest in Amersfoort. Door het wegvallen van culturele voorzieningen zou er uiteraard wel welvaartsverlies zijn vanwege het verlies van aantrekkelijkheid van de stad voor deze hoger opgeleiden. Maar dat is reeds gekwantificeerd in de optiewaarde, anders zou deze redenering leiden tot een dubbeltelling.

4.1.4 Conclusie

Bovenstaande berekeningen brengen de totale maatschappelijke waarde van de podiumkunsten in Amersfoort op ruim € 72 miljoen. Het grootste deel daarvan komt in de stad zelf terecht: € 52 miljoen (tabel 4.3). Een deel (€ 20 miljoen, tabel 4.4) van de waarde van de podiumkunsten in Amersfoort komt in de rest van het land terecht, via optiewaarde, belastingen en via de gebruikswaarde van bezoekers van buiten de stad. Die € 52 miljoen komt overeen met een jaarlijkse welvaartswinst van ruim € 3 miljoen voor de stad Amersfoort (zie tabel 4.3). De jaarlijkse gemeentelijke subsidie aan de drie meegenomen podia bedraagt € 2,9 miljoen.³⁴ De jaarlijkse winst voor de stad is dus iets hoger dan de jaarlijkse kosten.

³⁴ Volgens het Openbaar Subsidieregister van de gemeente Amersfoort – versie 28 augustus 2012.

Tabel 4.3 De maatschappelijke waarde van de podiumkunsten in Amersfoort voor de stad

	Netto Contante Waarde (€ miljoen)	Jaarlijkse welvaartswinst (€ miljoen)
Gebruikswaarde	3,8	0,2
Optiewaarde	47,1	2,7
Economische waarde	1,3	0,1
TOTAAL	52,2	3,0

Bron: Atlas voor gemeenten

Voor de rest van Nederland is het jaarlijkse welvaartseffect van de podia in Amersfoort € 1,2 miljoen (zie tabel 4.4). Het welvaartsverlies door de negatieve economische waarde van de binnenlandse bezoekers naar Amersfoort wordt ruimschoots gecompenseerd door de gebruikswaarde van deze bezoekers en de optiewaarde.

Tabel 4.4 De maatschappelijke waarde van de podiumkunsten in Amersfoort voor de rest van Nederland

	Netto Contante Waarde (€ miljoen)	Jaarlijkse welvaartswinst (€ miljoen)
Gebruikswaarde	3,3	0,2
Optiewaarde	18,3	1,1
Economische waarde	-1,3	-0,1
TOTAAL	20,3	1,2

Bron: Atlas voor gemeenten

4.2 Musea

De drie³⁵ musea in Amersfoort (Mondriaanhuis, Flehite en de Kade) trokken de afgelopen jaren gezamenlijk gemiddeld ruim 100.000 bezoekers per jaar. Op basis van bezoekersonderzoek is bekend dat ruim 31.000 bezoekers uit Amersfoort zelf komen, ongeveer 60.000 uit de rest van Nederland en ongeveer 9.000 uit het buitenland.

4.2.1 Gebruikswaarde

Voor de in totaal ruim 91.000 binnenlandse bezoeken is berekend welke waarde die mensen hechten aan dat bezoek, bovenop de totale prijs die ze voor dat bezoek hebben moeten betalen. Voor de berekening van dat consumentensurplus is uitgegaan van de (gewogen) gemiddelde reistijd van museumjaarkarthouders van binnen en buiten Amersfoort die de musea in Amersfoort hebben bezocht: respectievelijk 7,6 minuten en bijna 59 minuten. De gemiddelde entreprijs is bepaald door de totale inkomsten uit entree te delen door het totaal aantal bezoekers. Er is uitgegaan van een gemiddelde verblijfsduur van 2 uur. Op basis van die uitgangspunten 'betalen' de bezoekers uit Amersfoort aan de musea in Amersfoort gemiddeld € 30,44 per bezoek (zie tabel 4.5) en de bezoekers uit de rest van Nederland € 41,58 – wat een gemiddeld consumentensurplus oplevert van respectievelijk € 1,90 en € 2,60 per bezoek.

Tabel 4.5 De gebruikswaarde van de musea in Amersfoort per bezoek

	Bezoeker uit Amersfoort	Bezoeker uit de rest van Nederland
Reistijd	€ 0,89	€ 5,72
Reiskosten	€ 1,17	€ 7,49
Verblijfstijd	€ 24,70	€ 24,70
Entreprijs	€ 3,67	€ 3,67
Totaal	€ 30,44	€ 41,58
Consumentensurplus	€ 1,90	€ 2,60

Bron: Atlas voor gemeenten

³⁵ Formeel valt ook het Armando-museum onder de koepel van Amersfoortse musea (Amersfoort in C), maar dit museum is afgebrand en heropenend in Utrecht.

Hiermee komt het totale consumentensurplus van bezoekers uit Amersfoort uit op € 60.000 per jaar, wat een Netto Contante Waarde vertegenwoordigt van € 1,0 miljoen. Het consumentensurplus van de bezoekers uit de rest van Nederland komt uit op € 0,16 miljoen per jaar, wat een Netto Contante Waarde heeft van € 2,7 miljoen.

Tabel 4.6 Welvaartseffecten van gebruikswaarde van musea in Amersfoort (in € miljoen)

	Stad Amersfoort	Rest Nederland	Nederland
Jaarlijkse welvaartswinst	0,06	0,16	0,21
Netto Contante Waarde	1,0	2,7	3,7

De totale gebruikswaarde van de musea in Amersfoort bedraagt € 3,7 miljoen. Dit resultaat moet beschouwd worden als een ondergrens van de totale gebruikswaarde van de musea in Amersfoort omdat het virtuele bezoek (via internet) niet is meegeteld.

4.2.2 Optiewaarde

Net als bij de podiumkunsten is er ook sprake van een significante samenhang tussen de nabijheid van musea voorbeeldende kunst en de grond- en woningprijzen op woonlocaties in de buurt.³⁶ Dat duidt erop dat mensen waarde hechten aan de mogelijkheid om een museum te bezoeken, of dat ze er waarde aan hechten dat familie, vrienden en andere gasten zo'n museum kunnen bezoeken, of dat ze simpelweg identiteit en status ontleen aan een woning in de buurt van een museum. Hoe dan ook, het simpele feit dat er musea in de buurt zijn wordt door sommige mensen gewaardeerd. Op basis van de hedonische prijsmethode – en gecorrigeerd voor de invloed van de hypotheekrenteaftrek – is de bereidheid om te betalen voor een huis in de buurt van de musea in Amersfoort bijna € 47 miljoen (een jaarlijkse welvaartswinst van € 2,7 miljoen). Dit bedrag slaat volledig neer in de stad zelf.

³⁶ G. Marlet, J. Poort, C. van Woerkens, 2011: De schat van de stad. Welvaartseffecten van de Nederlandse musea (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

Dat is een minder groot bedrag dan de optiewaarde van de podiumkunsten, die ruim anderhalf keer zo hoog was (zie paragraaf 4.1). De reden daarvoor is zoals gezegd dat de meeste mensen bereid zijn om verder te reizen voor musea dan voor podiumkunsten, waardoor ze daar in hun verhuisbeslissing veel minder rekening mee hoeven te houden. Museumbezoek is voor de meeste mensen een uitje, een dagtrip, terwijl het bezoek aan een concert of theatervoorstelling tot het periodieke uitgaansleven van de stedelijke bevolking behoort. Daarom houden de meeste mensen bij hun woonplaatskeuze meer rekening met de nabijheid van podia dan met de nabijheid van musea voor beeldende kunst.

Maar ook de simpele aanwezigheid van musea vertegenwoordigt dus een waarde, los van het gebruik ervan. Die optiewaarde is gebaseerd op de waarde die mensen hechten aan een museum in de nabijheid van hun woonlocatie, omdat ze er gebruik van kunnen maken, of omdat ze anticiperen op de sociale effecten die ervan uit kunnen gaan.

4.2.3 Economische waarde

Naast de waarde die mensen aan de musea in Amersfoort hechten, en het effect van musea op de aantrekkingskracht van Amersfoort, gaan van die musea ook nog indirecte economische effecten uit.

De musea in Amersfoort vormen een van de beweegredenen voor binnen- en buitenlandse toeristen om Amersfoort te bezoeken. Zonder die musea zou een substantieel deel van de toeristen kiezen voor een andere bestemming, of zijn verblijf aan Nederland bekorten. Hierbij wordt verondersteld dat voor de bezoekers van buiten de stad die naar een museum in Amersfoort gaan dit ook tot de belangrijkste motieven voor de komst naar de stad behoort. Dit impliceert dat deze bezoekers weg zouden blijven wanneer Amersfoort geen musea te bieden zou hebben.

In totaal komen er ruim 69.000 bezoekers uit de rest van Nederland en het buitenland naar de musea in Amersfoort. Van deze bezoekers besteedt gemiddeld 62% (altijd of soms) gemiddeld € 40,40. Hiermee komen de totale bestedingen van de buitenlandse bezoekers als gevolg van musea op € 1,7 miljoen.

Net als bij de podiumkunsten geldt dat bestedingen niet gelijk zijn aan welvaartswinst. Onder de aanname van 5% nettowinst en 10% belastingopbrengst (Rijk en gemeente) is de totale welvaartswinst voor Amersfoort € 0,09 miljoen. Hiermee is de economische waarde van de musea iets hoger dan die van de podiumkunsten (die een economische waarde van € 0,07 miljoen vertegenwoordigen).

Voor de rest van Nederland is er sprake van een netto welvaartsverlies van € 0,05 miljoen. De belastingopbrengst voor het Rijk van de buitenlandse toeristen bedraagt nog rond € 25.000, maar het welvaartsverlies voor bedrijven elders in het land en de andere gemeenten bedraagt € 75.000. De Netto Contante Waarde bedraagt € 1,5 miljoen voor Amersfoort en -€ 0,9 miljoen voor Nederland als geheel.

Tabel 4.7 Welvaartseffecten van economische waarde van musea in Amersfoort (in € miljoen)

	Stad Amersfoort	Rest Nederland	Nederland
Jaarlijkse welvaartswinst	0,09	-0,05	0,03
Netto contante waarde	1,5	-0,9	0,6

4.2.4 Totale waarde

Dat brengt de totale maatschappelijke waarde van de musea voor Amersfoort op bijna € 50 miljoen, hetgeen overeenkomt met een jaarlijkse welvaartswinst van € 2,8 miljoen (zie tabel 4.8). De jaarlijkse gemeentelijke subsidie bedraagt € 2,7 miljoen.³⁷ De maatschappelijke welvaartswinst is ook in dit geval dus iets hoger dan de maatschappelijke kosten voor de gemeente in termen van subsidies.

Het grootste deel van de totale maatschappelijke waarde van de musea is de optiewaarde, hoewel die duidelijk lager is dan bij de podiumkunsten. De optiewaarde slaat in eerste instantie neer bij de inwoners van de stad zelf, maar die geven die waarde weer door aan de particuliere huiseigenaren, de woningcorporaties en, via lokale belastingen, de gemeente Amersfoort.

³⁷ Volgens het Openbaar Subsidieregister van de gemeente Amersfoort – versie 28 augustus 2012.

De economische waarde van de musea in Amersfoort is iets hoger dan van de podiumkunsten, en komt vooral terecht in de toeristische industrie en via de toeristenbelasting bij de gemeente. Door het relatief geringe aantal bezoekers uit Amersfoort zelf is de gebruikswaarde van de musea in Amersfoort daarentegen weer lager dan die van de podiumkunsten.

De gebruikswaarde van bezoekers van buiten Amersfoort vormt met € 2,7 miljoen de grootse welvaartswinst van de musea in Amersfoort voor de rest van Nederland (zie tabel 4.9). Dat komt door de vele bezoekers uit de rest van Nederland die de musea in Amersfoort bezoeken.

Daar staat wel een welvaartsverlies van € 0,9 miljoen tegenover als gevolg van de verplaatste bestedingen uit andere delen van het land naar Amersfoort. Per saldo zijn de musea in Amersfoort voor de rest van Nederland dus € 1,7 miljoen waard, hetgeen overeenkomt met een jaarlijkse welvaartswinst van € 0,1 miljoen (zie tabel 4.9).

Tabel 4.8 De maatschappelijke waarde van de musea in Amersfoort voor de stad zelf

	Netto Contante Waarde (€ miljoen)	Jaarlijkse welvaartswinst (€ miljoen)
Gebruikswaarde	1,0	0,1
Optiewaarde	46,7	2,7
Economische waarde	1,5	0,1
TOTAAL	49,2	2,8

Bron: Atlas voor gemeenten

Tabel 4.9 De maatschappelijke waarde van de musea in Amersfoort voor de rest van Nederland

	Netto Contante Waarde (€ miljoen)	Jaarlijkse welvaartswinst (€ miljoen)
Gebruikswaarde	2,7	0,2
Optie waarde	0,0	0,0
Economische waarde	-0,9	-0,1
TOTAAL	1,8	0,1

Bron: Atlas voor gemeenten

4.3 Bibliotheek

De Amersfoortse vestigingen van bibliotheek Eemland vormen met 1,7 miljoen uitgeleende boeken, een kleine 35.000 leden en 572.000 bezoekers verreweg het grootste onderdeel van bibliotheek Eemland. De maatschappelijke waarde van bibliotheken betreft vooral de gebruikswaarde, de optiewaarde en de sociale waarde. Hoewel voor deze laatste waarde het op dit moment (nog) niet mogelijk om het welvaartseffect te kwantificeren wordt in deze paragraaf – vanwege het relatief grote te verwachte effect – wel kort stilgestaan bij de stand van het onderzoek op dit gebied.

Het is niet aannemelijk dat er een economische waarde aan bibliotheken kan worden toegekend:³⁸ toeristen uit binnen- of binnenland komen (vrijwel) nooit specifiek voor een bibliotheek naar een stad. Dit laat onverlet dat binnenlandse toeristen natuurlijk wel gebruik kunnen maken van een bibliotheek – de waarde van dit gebruik wordt echter al gemeten door middel van de gebruikswaarde.

4.3.1 Gebruikswaarde

Bij de gebruikswaarde gaat het bij bibliotheken niet alleen over de gebruikswaarde van de reis naar en het verblijf in de bibliotheek maar ook over de leestijd van de geleende boeken. De meerwaarde die mensen ervaren ten opzichte van de (gemonetariseerde) tijd en kosten die met het lenen en lezen van bibliotheekmateriaal gepaard gaan is de gebruikswaarde van bibliotheken.

In 2011 zijn er in totaal 1,65 miljoen boeken uitgeleend van de bibliotheken in Amersfoort. Hiervan waren er ongeveer 723.000 volwassen boeken en 931.000 kinderboeken. De gemiddelde leestijd voor een boek bedraagt bijna vijf uur³⁹. Dit betekent dat de volwassen leden van de bibliotheken in Amersfoort naar schatting 3,6 miljoen uren per jaar in bibliotheekboeken hebben gelezen en de kinderleden 4,6 miljoen uren. Op basis van de waarde

³⁸ Een uitzondering hierop kan de winst die groothandels en auteurs maken over de verkoop aan de bibliotheken – hiervoor geldt echter dat locatie van zowel boekhandelaren als de rechthebbenden van boektitels niet bekend zijn. Omdat deze waarschijnlijk voornamelijk buiten Amersfoort zijn gevestigd zal dit een – bescheiden – negatieve economische waarde voor de stad kunnen opleveren en een positieve waarde voor de rest van Nederland

³⁹ Berekend op basis van de gemiddelde leestijd per jaar van 68 uur (zoals berekend in G. Marlet, J. Poort, 2011: De waarde van cultuur in cijfers – op basis van SCP, SEO en SPOT) en een gemiddeld aantal gelezen boeken per jaar van 13,7 (Bron: Leesmonitor).

van tijd (voor de volwassen leden) van € 12,35 per uur en een aangepaste waarde van tijd voor kinderen van € 5,00 per uur betekent dat de totale waarde van de gelezen uren ruim € 67 miljoen bedraagt.

Het aantal bezoekers bedroeg in 2011 572.000 waarvan er 274.000 boeken hebben geleend. De overige bezoekers hebben de bibliotheek bezocht als medebezoeker van iemand die boeken heeft geleend, om kranten en tijdschriften te lezen, te internetten of te printen, te studeren etc. De aanname is dat een bezoeker die boeken leent een gemiddelde verblijfstijd heeft van 45 minuten en de overige bezoekers anderhalf uur (waarbij er een grote variatie in de duur kan zitten). Dit maakt dat de verblijfskosten van een bezoek van een volwassen 'lener' gemiddeld € 9,26 en voor kinderen gemiddeld € 3,75 bedraagt. Voor een 'verblijfsbezoek' bedragen de verblijfskosten gemiddeld € 18,53 voor volwassenen en € 7,50 voor kinderen.

Vrijwel alle bezoekers zijn afkomstig uit Amersfoort zelf. De aanname is daarom dat de gemiddelde reiskosten gelijk zijn aan die van de bezoekers uit Amersfoort van podia en musea: € 0,89 reistijd, € 1,17 reiskosten per bezoek. Er zijn geen cijfers bekend over de verdeling van de bezoekers naar kinderen en volwassenen. De aanname is daarom dat deze gelijk is aan de verdeling van de geleende boeken: 44% volwassenen en 56% kinderen. Dit maakt de totale gegeneraliseerde reis- en verblijfskosten van bezoekers die lenen € 2,3 miljoen (waarvan € 1,4 miljoen van volwassenen) en van bezoekers die niet lenen € 3,9 miljoen (waarvan € 2,4 miljoen van volwassenen).

De som van de gegeneraliseerde reis- en verblijfskosten en de waarde van leestijd bedraagt bijna € 74 miljoen (zie tabel 4.10). Het consumentensurplus hiervan is ruim € 18 miljoen (25% van € 74 miljoen). De welvaartswinst en daarmee de gebruikswaarde van de bibliotheek bedraagt € 4,6 miljoen (25% van € 18 miljoen).

Tabel 4.10 De gebruikswaarde van de bibliotheek in Amersfoort

	Waarde (€ miljoen)
Leestijd boeken	67,4
Reis- en verblijfstijd lenende bezoekers	2,3
Reis- en verblijfstijd niet-lenende bezoekers	3,9
Totale waarde	73,6
Welvaartswinst (gebruikswaarde)	4,6

Bron: Atlas voor gemeenten

4.3.2 Optiewaarde

Naast het feitelijke leesgedrag vertegenwoordigt de toegang tot een grote verscheidenheid aan boeken – los van het feitelijk lezen ervan – mogelijk een optiewaarde. In tegenstelling tot de podiumkunsten en de musea is er echter geen sprake van een significante samenhang tussen de nabijheid bibliotheken en de grond- en woningprijzen op woonlocaties in de buurt.⁴⁰ Dit kan het gevolg zijn van het feit dat vrijwel alle gemeenten een bibliotheek hebben waardoor dit een minder onderscheidende factor is in de locatiekeuze van mensen.

Dit betekent niet dat er helemaal geen optiewaarde is, alleen dat het niet tot uiting komt in locatiegerelateerd gedrag van mensen. De vraag is vervolgens hoe het mogelijk is te achterhalen wat mensen bereid zijn te betalen voor de optie voor het lenen van boeken (en ander materiaal) - zonder dat ze dat ook daadwerkelijk doen. Hiervoor biedt het lidmaatschapssysteem van bibliotheken een goede mogelijkheid. Vrijwel alle bibliotheken in Nederland werken volgens het systeem waarbij er een vast bedrag wordt betaald voor een jaarabonnement dat vervolgens de mogelijkheid (de optie) biedt om (kosteloos) boeken te lenen. Dit betekent niet automatisch dat iedereen met een abonnement ook daadwerkelijk boeken leent – met een abonnement wordt alleen betaald voor de mogelijkheid of de optie om dit te doen.

Dit betekent dat uit de gemiddelde abonnementsprijs en het aantal mensen dat bereid is dit bedrag te betalen de feitelijke optiewaarde te schatten is. Op

⁴⁰ Zie G. Marlet, J. Poort, 2011: De waarde van cultuur in cijfers (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

basis van CBS-gegevens over 2010 blijkt dat de gemiddelde publieksinkomsten van bibliotheken € 71,8 miljoen bedroegen en het aantal leden bijna 4 miljoen. Dit betekent dat de publieksinkomsten gemiddeld € 17,97 per lid bedroegen. Dit bedrag zal naar verwachting grotendeels uit abonnementsgelden bestaan – aangevuld met boetes, eventuele opbrengsten van de horeca en zaken als printvergoedingen. Onder de aanname dat deze additionele opbrengsten maximaal 20% van de totale publieksopbrengsten beslaan, wordt er per lid gemiddeld € 14,37 voor de optie om boeken te kunnen lenen betaald.

Hierbij zal een groot deel van de leden bereid zijn om gemiddeld meer te betalen dan deze € 14,37 – de optiewaarde is dan groter dan dit bedrag. Voor de niet-leden is een gemiddeld bedrag van € 14,37 blijkbaar meer dan de optie om boeken te lenen waard is. Als een gemiddeld abonnement goedkoper zou zijn en bijvoorbeeld € 10 per jaar zou kosten dan zullen de mensen die de optie om boeken te lenen tussen € 10,00 en € 14,37 waard vinden normaal gesproken wel een abonnement nemen. Als dit bedrag verder zou dalen naar € 5,00 zouden nog meer mensen een abonnement nemen – namelijk iedereen die aan de optie om boeken te lenen een waarde hecht van tussen de € 5 en € 14,37. Omgekeerd zou een verhoging van het abonnementsgeld naar bijvoorbeeld € 20 voor de mensen met een optiewaarde tussen de € 14,37 en € 20 er toe leiden dat ze geen abonnement meer nemen.

De optiewaarde is dan ook gelijk aan de som van de bedragen die elk individu bereid is te betalen. Alleen is die niet bekend – er is alleen bekend dat bij een gemiddeld bedrag € 14,37 bijna 4 miljoen mensen lid zijn. Onder de aanname van een lineaire vraagcurve voor een bibliotheekabonnement is dit echter wel af te leiden en daarmee een – grove – inschatting van de totale optiewaarde van bibliotheken te maken. De aanname is dan dat bij een prijs van € 0 iedereen lid wordt van een bibliotheek. Hiernaast is bekend dat bij een gemiddelde prijs van € 14,37 24% van de bevolking lid is (4 miljoen op een totaal van 16,7 miljoen inwoners). Op basis van een rechte lijn door beide ‘meetpunten’ is vervolgens ook het bedrag bekend waarop de abonnementsprijs hoger zou zijn dan de optiewaarde van de persoon met de hoogste waarde.⁴¹ De oppervlakte van deze ‘driehoek’ is gelijk aan de totale

⁴¹ In de praktijk is de aanname van een lineaire vraagcurve niet realistisch: er zijn natuurlijk mensen die zelfs bij een gratis abonnement geen gebruik maken van de optie om lid te worden en omgekeerd zullen er mensen zijn die aan bibliotheken een optiewaarde van wellicht € 1.000

optiewaarde van bibliotheken. Deze is in € 157 miljoen (16,6 miljoen inwoners keer € 18,90). In Amersfoort woont 0,88% van de bevolking van heel Nederland wat zou betekenen dat optiewaarde voor de inwoners van Amersfoort een kleine € 1,4 miljoen zou bedragen.

Dat bedrag mag echter niet volledig tot de welvaartswinst van de bibliotheken worden gerekend omdat een deel van die optiewaarde via de betalende leden gewoon in de kassa van de bibliotheek terechtkomt. Naar schatting gaat het hier om € 500.000 per jaar (35.000 leden maal € 14,37). Dat betekent dat de bibliotheek een optiewaarde van € 900.000 per jaar genereert die niet in de kassa terechtkomt, en dus als maatschappelijke welvaartswinst mag worden gezien.

4.3.3 Sociale waarde

De sociale waarde van bibliotheken laat zich moeilijk in euro's uitdrukken. Bibliotheken vergemakkelijken de toegang tot boeken en hebben daarmee een positieve invloed op de mogelijkheden van mensen om te lezen. Ook spelen bibliotheken in samenwerking met scholen een rol bij het bevorderen van de leesvaardigheid van kinderen. Vast staat dat mensen die lezen over het algemeen betere maatschappelijke kansen hebben. Een Amerikaanse studie wijst uit dat lezers vaker hun opleiding afmaken.⁴² Daarnaast hebben ze vaker werk, beter betaalde banen en maken ze sneller carrière. Ook doen ze vaker vrijwilligerswerk en komen ze minder vaak in de gevangenis. Bovendien is duidelijk dat het lezen van boeken positief samenhangt met de algemene leesvaardigheid.

Dit zijn signalen die duiden op een positief maatschappelijk effect van het lezen van boeken. Onzeker is echter in hoeverre het hier gaat om correlaties of echte effecten. Zo geeft de hiervoor aangehaalde Amerikaanse studie aan: *“Strictly understood, the data in this report do not necessarily show cause and effect. The statistics merely indicate correlations.”*⁴³ Dit is een algemeen kritiekpunt dat is in te brengen tegen bijna al het onderzoek dat positieve sociale effecten toedicht

toekennen. Door de aanname van een lineaire vraagcurve worden deze extremen uitgemiddeld waardoor deze methode een redelijke inschatting van de optiewaarde zal geven.

⁴² National Endowment for the Arts, 2007: *To Read or Not To Read: A Question of National Consequence*, Research Report #47.

⁴³ Op. Cit, p. 5.

aan cultuurparticipatie.⁴⁴ Meer onderzoek waarin het causaliteitsvraagstuk afdoende wordt geadresseerd is derhalve nodig voordat aan deze effecten een concrete maatschappelijke waarde kan worden gekoppeld.

4.3.4 Totale waarde

Dat brengt de totale maatschappelijke waarde van de bibliotheken voor Amersfoort op bijna € 95 miljoen, hetgeen overeenkomt met een jaarlijkse welvaartswinst van € 5,5 miljoen (zie tabel 4.11). Deze welvaartswinst slaat (vrijwel) volledig neer in de stad zelf. De bibliotheek ontvangt jaarlijks een subsidie van € 5,6 miljoen, hiervan is € 3,4 miljoen van de gemeente Amersfoort. Dit betekent dat voor de stad Amersfoort de maatschappelijk baten hoger liggen dan de maatschappelijke kosten in termen van subsidies.

Het grootste deel van de totale maatschappelijke waarde van de bibliotheken ligt in de gebruikswaarde. De welvaartswinst slaat volledig neer in Amersfoort zelf: (vrijwel) alle gebruikers en leden wonen in Amersfoort en het is aannemelijk dat de waarde die mensen van buiten Amersfoort hechten aan de bibliotheek in Amersfoort veel groter dan nul zijn. Zoals aangegeven suggereert de literatuur dat er ook veel sociale effecten kunnen zijn maar de causaliteit lijkt nog onduidelijk en deze effecten zijn mede daardoor ook (nog) niet betrouwbaar te kwantificeren. Daarom is dit met een PM in tabel 4.11 aangegeven.

Tabel 4.11 Welvaartseffecten van de bibliotheek voor de stad Amersfoort

	Jaarlijkse welvaartswinst (€ miljoen)	Netto Contante Waarde (€ miljoen)
Gebruikswaarde	4,6	79,6
Optiewaarde	0,9	15,3
Sociale waarde	PM	PM
TOTAAL	5,5	94,9

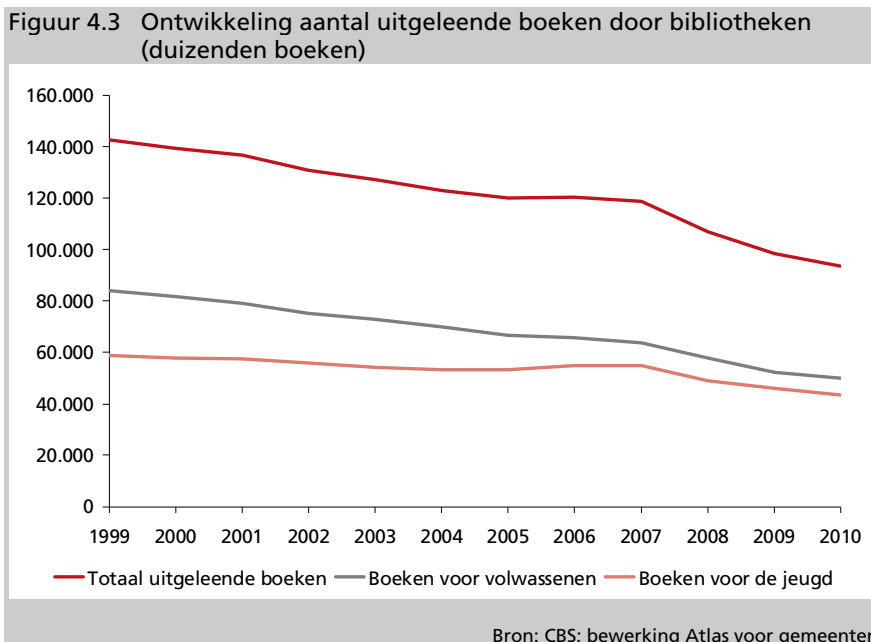
Bron: Atlas voor gemeenten

Het is overigens de vraag of deze welvaartswinst van de bibliotheken ook in de toekomst zal optreden. Die winst is immers volledig afhankelijk van het aantal leden, bezoekers en uitleningen, en op dat punt zijn er grote

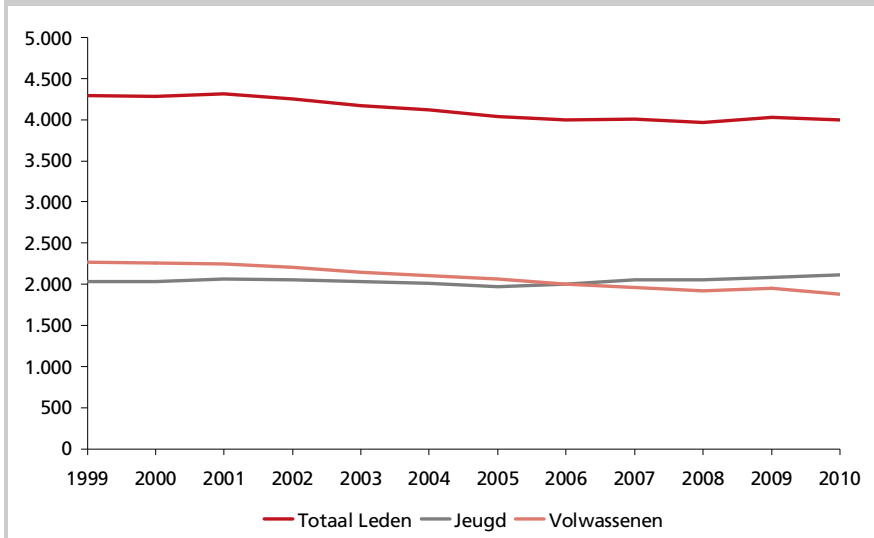
⁴⁴ S. van Noord, 2010: Cultuur verbindt en maakt slimmer? Een literatuurstudie naar sociale en cognitieve effecten van cultuurparticipatie. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Den Haag.

veranderingen. Figuur 4.3 laat zien dat het aantal uitgeleende boeken in Nederland de laatste jaren continu daalt. De gemiddelde jaarlijks groei tussen 2000 en 2010 was -3,9% voor het totaal aantal uitgeleende boeken. Deze daling was sterker bij de boeken voor volwassenen (-4,8% per jaar tussen 2000 en 2010) dan bij jeugdboeken (-2,8%). Deze daling versnelt de laatste jaren: tussen 2007 en 2010 was de gemiddelde jaarlijkse groei voor uitgeleende boeken zelfs -7,7% (-7,9% voor boeken voor volwassenen en -7,5% voor jeugdboeken).

Uit figuur 4.4 en 4.5 blijkt dat deze trend niet zozeer wordt veroorzaakt door een daling van het aantal leden maar vooral door een forse daling van het aantal geleende boeken per jaar per lid – in 1999 leende een gemiddeld lid nog 33,2 boeken per jaar, in 2010 was dit teruggelopen tot 23,4. Deze daling was wederom het sterkt tussen 2007 en 2010. De meest waarschijnlijke oorzaak voor deze ontwikkeling zijn veranderende patronen in de tijdsbesteding van volwassenen en jongeren in combinatie met de opkomst van internet.

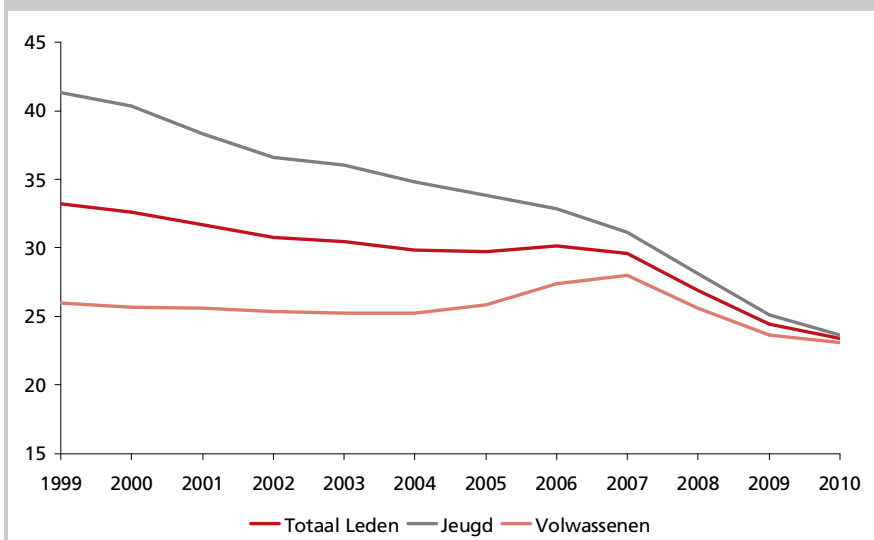

Figuur 4.4 Ontwikkeling aantal leden van bibliotheken (duizenden)

Bron: CBS; bewerking Atlas voor gemeenten

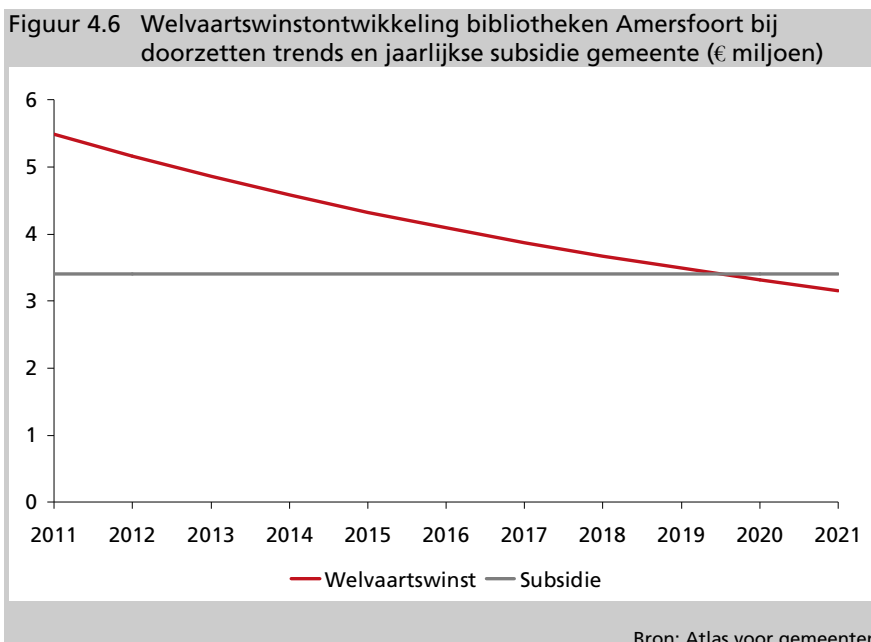
Figuur 4.5 Ontwikkeling aantal geleende boeken per lid

Bron: CBS; bewerking Atlas voor gemeenten

Er is geen reden om te veronderstellen dat deze trends de komende jaren zich niet verder zullen doorzetten, integendeel. Een daling van het aantal uitgeleende boeken (en ander materiaal) betekent dat de gebruikswaarde van bibliotheken ook verder zal dalen. Op basis van de trend tussen 2007 en 2010 op het gebied van het uitgeleende boeken is een schatting gemaakt van de ontwikkeling van de gebruikswaarde van de bibliotheken in Amersfoort. Een daling van het aantal uitgeleende boeken zal hiernaast waarschijnlijk ook tot een daling van het aantal lenende bezoekers leiden. Tegelijkertijd kan het aantal niet-lenende bezoekers wel stijgen omdat de functie als verblijfsruimte waarschijnlijk wel toeneemt. Omdat deze trends tegengesteld werken, is de aanname dat het aantal bezoekers (en daarmee de gebruikswaarde hiervan) gelijk blijft.

Figuur 4.6 laat de ontwikkeling van de jaarlijkse welvaartswinst zien bij het doorzetten van de trends op het gebied van het uitlenen van boeken. Bij een verdere daling van het aantal uitgeleende boeken daalt de gebruikswaarde snel. Als de jaarlijkse gemeentelijke subsidie constant blijft, betekent dit dat na 2019 de subsidie hoger is dan de jaarlijkse welvaartswinst. Dat gevaar is zeer reëel omdat de verwachte opkomst van e-boeken de fysieke aanwezigheid van een bibliotheek minder relevant zal maken. Dit betekent dat de bibliotheek in klassieke vorm verder onder druk kan komen te staan.

4.4 Centrum voor de kunsten

Centra voor de kunsten zijn instellingen waar inwoners van de stad (en vaak ook regio) cursussen op het gebied van cultuur kunnen volgen en amateurkunst kunnen beoefenen. In Amersfoort biedt de organisatie Scholen in de Kunst een breed aanbod aan cursussen, en daarnaast aan amateurkunstverenigingen de mogelijkheid om uitvoeringen te geven.

De belangrijkste waarde van de centra voor de kunsten ligt naar verwachting in eerste instantie in de gebruikswaarde en de sociale waarde. Enerzijds het plezier en nut dat mensen ervaren door deel te nemen aan activiteiten in een centrum voor de kunsten. En anderzijds de effecten daarvan op leerprestaties, gezondheid en sociale vaardigheden. De gebruikswaarde kan eenvoudig worden berekend. Voor het berekenen van de sociale waarde van centra voor de kunsten bestaan op dit moment nog geen goede gegevens en methodes.

De economische waarde kan redelijkerwijs als nul worden beschouwd: het is niet aannemelijk dat toeristen specifiek voor de aanwezige centra voor de kunsten naar een stad zullen gaan. En de optiewaarde kan voorsnog niet worden berekend omdat niet bekend is – zoals bij veel andere culturele sectoren wel het geval is – of er een relatie bestaat tussen de waarde van woonlocaties en de nabijheid van centra voor de kunsten.⁴⁵ Mogelijk gaat er van de podiumfunctie van het centrum voor de kunsten wel een extra optiewaarde uit – al dient hier wel rekening te worden gehouden met het feit dat het om uitvoeringen van amateurgezelschappen gaat. Van dit deel van de optiewaarde is een globale inschatting gemaakt.

4.4.1 Gebruikswaarde

De gebruikswaarde van Scholen in de Kunst uit zich op twee manieren: via de deelnemers aan de aangeboden cursussen en via de bezoekers aan het (amateur)podium. Het aantal cursisten bedroeg het laatste jaar bijna 5.800 die tussen de € 450 en € 500 per cursus betaalden – er wordt voor de berekening uitgegaan van een gemiddelde cursusprijs van € 475. De

⁴⁵ G. Marlet, J. Poort, 2011: De waarde van cultuur in cijfers (Atlas voor gemeenten, Utrecht). De onderzoekers van Atlas voor gemeenten zijn bezig om die relatie te onderzoeken, maar de resultaten van dat onderzoek waren niet op tijd beschikbaar om voor de Cultuurkaart van Amersfoort te kunnen worden gebruikt.

aanname – op basis van een steekproef van het huidige cursusaanbod – is dat een gemiddelde cursus bestaat uit 35 lessen per jaar die 2,5 uur per keer in beslag nemen. Van de 5.800 deelnemers kwam het merendeel (87%) uit Amersfoort. Er wordt aangenomen dat de gemiddelde reistijd en -kosten naar de cursuslocatie voor een cursist uit Amersfoort vergelijkbaar zijn met die van een podium- of museumbezoeker uit Amersfoort. De overige bezoekers (13%) zijn vrijwel allemaal afkomstig uit de regio – vooral uit Soest en Leusden. De aanname is dat deze bezoekers een vergelijkbare reistijd en -kosten kwijt zijn als een gemiddelde bezoeker van een Amersfoorts podium die van buiten Amersfoort komt.

Op basis hiervan zijn de gemiddelde gemaakte kosten (cursusgeld, verblijfstijd en de reis) per jaar per cursist uit Amersfoort € 1.628, en door de hogere reistijd en -kosten voor een cursist uit de regio € 1.841 (zie tabel 4.12). De waarde van de verblijfstijd (35 x 2,5 uur = 87,5 uur) is hier de belangrijkste factor. Het gemiddelde consumentensurplus per cursist komt hierbij uit op ruim € 100 voor een deelnemer uit Amersfoort en € 115 voor een deelnemer elders uit de regio. Dit betekent dat de jaarlijkse welvaartswinst voor de deelnemers uit Amersfoort ruim € 0,5 miljoen bedraagt en voor de deelnemers uit de rest van de regio een kleine € 0,1 miljoen.

Tabel 4.12 De gebruikswaarde van het centrum voor de kunsten in Amersfoort per cursist

	Amersfoort	Rest regio
Cursusprijs	€ 475	€ 475
Verblijfstijd	€ 1081	€ 1081
Reistijd- en kosten	€ 72	€ 285
Totaal	€ 1628	€ 1841
Consumentensurplus	€ 101,74	€ 115,04

Bron; Atlas voor gemeenten

Naast cursisten trekt het podium op basis van 120 (amateur)voorstellingen per jaar ook 22.500 bezoekers. Onder de aanname dat de gemiddelde voorstelling twee uur duurt, is de waarde van de verblijfstijd per bezoeker € 24,70. Er is geen informatie over de gemiddelde entreprijs van een voorstelling maar omdat het voornamelijk om amateurvoorstellingen gaat is het redelijk te veronderstellen dat deze fors lager is dan bij professionele voorstellingen – er wordt uitgegaan van een entreprijs van € 7,50. De gemiddelde reistijd en -kosten worden gelijk verondersteld aan die van de cursisten (€ 2,06 per keer voor iemand uit Amersfoort en € 8,14 voor

iemand van buiten Amersfoort). Dit maakt de totale waarde van een bezoek voor iemand uit Amersfoort € 34,27, wat een consumentensurplus oplevert van € 2,14 per bezoek. Voor een bezoeker van buiten Amersfoort heeft een bezoek een waarde van € 40,35, wat een consumentensurplus oplevert van € 2,52 per bezoek. Als de verdeling van bezoekers gelijk wordt verondersteld aan die van bezoekers van de andere podia betekent dit een jaarlijkse welvaartswinst van € 30.000 voor de bezoekers uit Amersfoort en € 30.000 voor de bezoekers uit de rest van de regio.

De totale gebruikswaarde van het centrum voor de kunsten voor Amersfoort bedraagt hiermee dan een kleine € 0,6 miljoen per jaar en voor de rest van de regio iets minder dan € 0,1 miljoen per jaar (zie tabel 4.13).

Tabel 4.13 De jaarlijkse welvaartswinst van het gebruik van het centrum voor de kunsten in Amersfoort

	Amersfoort	Rest regio
Deelnemers cursussen	€ 0,5	€ 0,1
Bezoekers podium	€ 0,03	€ 0,03
TOTAAL	€ 0,5	€ 0,1

Bron: Atlas voor gemeenten

4.4.2 Optiewaarde

Het is zoals gezegd nog niet bekend of er van centra voor de kunsten een optiewaarde van de functie als aanbieder van cursussen uitgaat. In het geval van Scholen in de Kunst is er echter ook een podium waarop voornamelijk amateurkunst wordt uitgevoerd. In paragraaf 4.1 werd duidelijk dat de optiewaarde van professionele podiumkunsten hoog is – mensen waarderen de optie om van dit aanbod te kunnen genieten hoog en laten de nabijheid hiervan meewegen in hun woonpreferenties. De vraag is of dit ook geldt voor het aanbod amateurpodiumkunsten. Omdat er geen landelijk dekkende statistieken over het aanbod amateuruitvoeringen in de podiumkunsten zijn is dat op een vergelijkbare wijze te testen als bij de professionele podiumkunsten. Als er vanuit wordt gegaan dat er ook een optiewaarde is voor amateuruitvoeringen in de podiumkunsten is het reëel te veronderstellen dat deze – per gemiddelde voorstelling – lager ligt dan bij een professionele voorstelling. Als wordt aangenomen dat de optiewaarde van een amateurvoorstelling de helft bedraagt van die van een gemiddelde professionele voorstelling dan zou de optiewaarde van de 120 voorstellingen per jaar in Amersfoort € 0,3 miljoen bedragen en in de rest van de regio

ruim € 0,1 miljoen. Maar dit is dus wel een zeer globale inschatting, die niet gebaseerd op voor de amateurkunst specifieke gegevens.

4.4.3 Conclusie

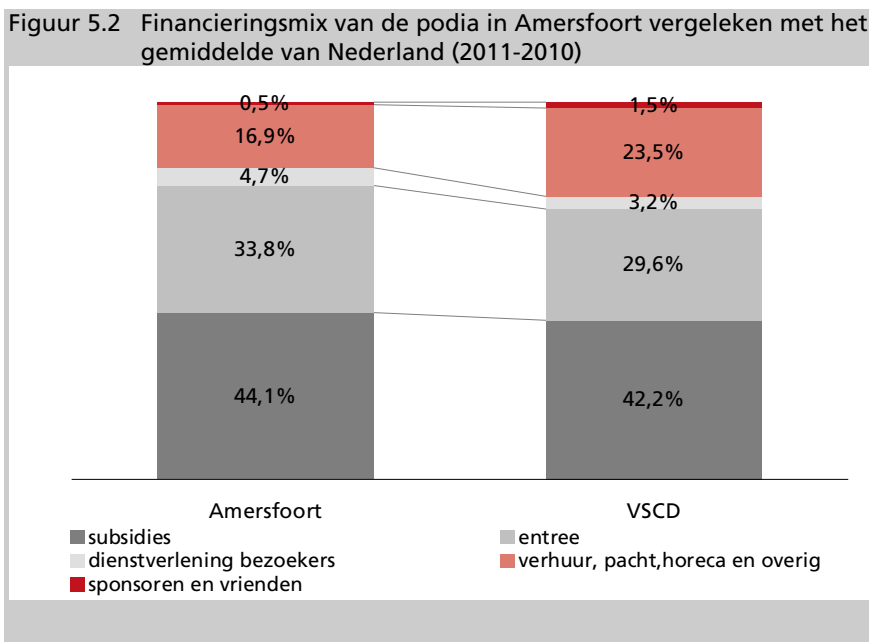
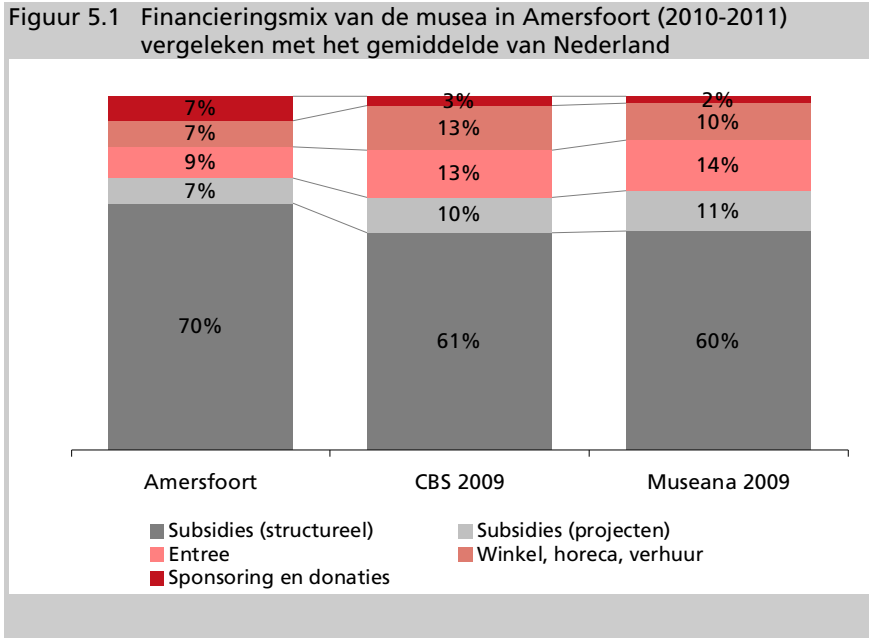
Dat zou de totale maatschappelijke waarde van het centrum voor de kunsten voor Amersfoort op € 14,5 miljoen brengen, wat overeenkomt met een jaarlijkse welvaartswinst van € 0,8 miljoen. Omdat de sociale waarde en een deel van de optiewaarde niet goed konden worden berekend is het echter niet erg zinvol om de wel berekende waarden op te tellen, en te vergelijken met de kosten voor de gemeente. De jaarlijkse gemeentelijke subsidie aan het centrum voor de kunsten bedraagt € 3,2 miljoen. Dat betekent in elk geval dat de jaarlijkse welvaartswinst die van de sociale waarde en de resterende optiewaarde uitgaat € 2,4 miljoen moet zijn om de hoogte van de gemeentelijke subsidie te rechtvaardigen. De gebruikswaarde en de optiewaarde van bezoekers en inwoners van buiten Amersfoort leveren gezamenlijk een welvaartswinst van € 0,2 miljoen per jaar op, terwijl de subsidies van de gemeenten Soest en Leusden samen € 0,4 miljoen bedragen. Ook hier moet de nog niet bekende sociale waarde en optiewaarde het verschil dus goedmaken.

5 Financieringsmix

De financieringsmix van instellingen geeft een beeld van het relatieve belang van subsidies, entree-inkomsten, sponsoring, commerciële verhuur en overige inkomsten. Subsidies vormen voor (vrijwel) alle instellingen in Nederland de belangrijkste bron van financiering. De entree-inkomsten vormen voor de podia, musea en bibliotheken een tweede belangrijke inkomstenbron. Hiernaast vormt dit een onderdeel van de (berekening van) gebruikswaarde van podia en musea: het bedrag dat de bezoekers gemiddeld over hadden voor een bezoek aan een uitvoering of tentoonstelling. De publieksinkomsten voor bibliotheken bestaan voor een belangrijk deel uit de optiewaarde (via het abonnement). Het aandeel entree- of publieksinkomsten geeft een indicatie van het relatieve belang van de bezoeken van inwoners van (vooral) Amersfoort in de totale financiering.

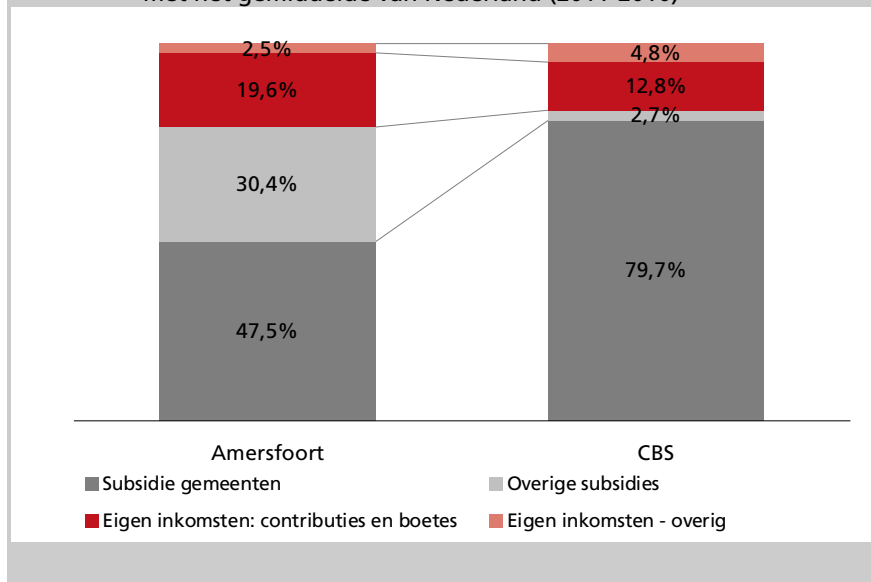
Sponsoring vormt een andere bron van inkomsten. Veelal zijn de sponsors bedrijven uit de stad en regio. Hiermee vormt het aandeel sponsoring in de financiering een indicatie voor de mate waarin het lokale en regionale bedrijfsleven betrokken is bij de culturele instellingen in de stad. Hierbij geldt nadrukkelijk dat niet elk type instelling even aantrekkelijk is voor sponsoring waardoor een vergelijking tussen de instellingen lastig is. Een vergelijking tussen de instellingen in Amersfoort en een gemiddelde instelling in dezelfde sector in Nederland is hiervoor meer geschikt.

Figuur 5.1 laat de financieringsmix van de musea in Amersfoort en twee verschillende gemiddelden van Nederland zien. Het ene is gebaseerd op gegevens van het CBS en de andere op MUSEANA (een initiatief van de museumvereniging). Uit figuur 5.1 wordt duidelijk dat het aandeel sponsoring in de financiering van de musea in Amersfoort in 2011 ruim twee tot drie keer zo groot was als bij een gemiddeld museum in Nederland. Dit suggereert dat de betrokkenheid van het bedrijfsleven bij de musea in Amersfoort groter is dan gemiddeld in Nederland, hoewel een deel van die sponsorgelden in 2012 onder druk is komen staan. Ook valt op dat de inkomsten uit bezoekers lager zijn dan gemiddeld: dit kan komen door een relatief laag aantal bezoekers of doordat er relatief lage prijzen worden gevraagd voor een entreeticket. Dat is op basis van deze gegevens echter niet te bepalen.

Figuur 5.2 vergelijkt de financieringsmix van de podia in Amersfoort (De Flint en De Lieve Vrouw) met die van het gemiddelde van de leden van de VSCD (de Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties). Hier valt op dat juist de publieksinkomsten een hoger aandeel dan gemiddeld hebben in de totale inkomsten. Dit kan impliceren dat de podia in Amersfoort beter in staat zijn om de inwoners van de stad en regio aan zich te binden, maar ook dat er sprake is van een prijsbeleid waarin de inkomsten per bezoeker gemiddeld hoger zijn.⁴⁶ Dit is echter niet zonder additionele analyses te bepalen. Het aandeel sponsoring is in Amersfoort daarentegen juist wat lager dan in de rest van Nederland. Hierbij moet worden opgemerkt dat sponsoring – in vergelijking met musea – voor podia in het algemeen een relatief gering aandeel vormt.

Figuur 5.3 Financieringsmix van de bibliotheken in Amersfoort vergeleken met het gemiddelde van Nederland (2011-2010)

Figuur 5.3 vergelijkt ten slotte de financieringsmix van de bibliotheken in Amersfoort met die van het gemiddelde van de Nederlandse bibliotheken op basis van CBS-gegevens. Hierbij valt vooral op dat het aandeel inkomsten via gebruikers duidelijk groter is dan gemiddeld – een indicatie dat de bibliotheken in Amersfoort gemiddeld beter in staat zijn om de bevolking aan zich te binden. Dit kan enerzijds komen omdat de

⁴⁶ Hiernaast is het zo dat een deel van de entree-inkomsten van De Lieve Vrouw van filmvoorstellingen afkomstig is.

bibliotheken in snellere mate een rol als verblijfsruimte om te werken of te studeren hebben gekregen dan andere bibliotheken, maar het kan anderzijds ook komen door relatief meer en/of duurder abonnementen. Voor cultuurcentra zijn geen landelijke gegevens bekend waardoor deze vergelijking niet kon worden gemaakt.

Bijlage: beschrijving van de gebruikte indicatoren

In deze bijlage zijn de indicatoren die zijn gebruikt voor het in kaart brengen van het culturele aanbod en de cultuurdeelname in Amersfoort (zie hoofdstuk 2) uitgebreid beschreven.

Podiumkunsten

Het aantal theatervoorstellingen en concerten in de gemeente, opgesplitst in drie categorieën: theater, klassieke muziek en popmuziek. Onder de categorie theater vallen toneel, ballet, dans, cabaret, musical. Onder popmuziek vallen ook jazz, lichte muziek en wereldmuziek. Klassieke muziek bevat ook de categorie opera (bron: VSCD, VNPF, Muziek Centrum Nederland, Nederlands Uitburo). Voor het aanbod podiumkunsten is gebruikgemaakt van gegevens over het aantal voorstellingen in theaters en poppodia die aangesloten zijn bij de Vereniging voor Schouwburg- en Concertgebouwdirecties (VSCD), de Vereniging Nederlandse Poppodia en Festivals (VNPF) en Muziek Centrum Nederland (MCN), of die zijn opgenomen in het theaterbestand van Theaterinstituut Nederland (TIN) en de VSCD en waarvan de data bij de afzonderlijke instellingen verzameld zijn. Daarbij zijn niet alleen zelfstandige podia meegeteld, maar ook andere locaties waar meer dan 25 uitvoeringen in de podiumkunsten per jaar plaatsvinden. Het culturele aanbod per gemeente is gecorrigeerd voor het aantal inwoners.

Historisch erfgoed

Het aantal Rijksmonumenten (objecten) in de gemeente per 100.000 inwoners (bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

Archeologische monumenten

Het aantal archeologische monumenten (objecten) in de gemeente per 100.000 inwoners (bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

Cultuur-historische musea

Het aantal cultuur-historische musea in de gemeente per 100.000 inwoners gebaseerd op de data van de Nederlandse Museumvereniging.⁴⁷

⁴⁷ Zie voor meer informatie: G. Marlet, J. Poort, C. van Woerkens, 2011: De schat van de stad. Welvaartseffecten van de Nederlandse musea (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

Musea beeldende kunst

Het aantal musea voor beeldende kunst in de gemeente per 100.000 inwoners gebaseerd op de data van de Nederlandse Museumvereniging.⁴⁸

Galerieën

Voor het aantal galerieën voor beeldende kunst per gemeente is in Nederland geen eenduidige bron die een volledig landsdekkend overzicht biedt dat een goede vergelijking tussen gemeente mogelijk maakt. Daarom is in de Cultuurkaart een aantal bronnen gecombineerd. De basis is een lijst met galerieën van de Nederlandse Galerie Associatie. Die lijst is echter niet volledig en is handmatig aangevuld met unieke vestigingen volgens de Bedrijvengids en Telefoongids. Op die manier worden ook de kleinere galerieën in gemeenten meegeteld. De aanname is dat die combinatie van bronnen een redelijke vergelijking van het aantal galerieën in de gemeente per 100.000 inwoners oplevert, maar er is nog steeds geen garantie dat dit beeld volledig is. Bovendien maakt deze aanpak geen onderscheid tussen kleine en grote vestigingen. Daarom is naast het aantal vestigingen ook het aantal werknemers in de gemeente dat volgens het Lisa-informatiesysteem (www.lisa.nl) onder de categorie 'Kunstgalerieën en expositieruimten' (SBI08-code 91022) valt opgenomen. Dat aantal werknemers per 100.000 inwoners kan een indruk geven van de omvang van de galeriewereld in de stad, los van het aantal vestigingen.

Kunstenaars

Onder kunstenaars vallen schrijvers, ontwerpers en vormgevers, interieurarchitecten, componisten en musici, regisseurs, schilders en beeldhouwers, fotografen, dansers, artiesten en acteurs. Voor het bepalen van het aantal kunstenaars als percentage van de beroepsbevolking is gebruikgemaakt van de adresbestanden van verschillende kunstenaarsverenigingen, zoals Beroepsorganisatie Nederlandse Ontwerpers, GfK fotografen, Beroepsvereniging Nederlandse Interieurarchitecten, CNV Kunstenbond, Componisten 96, Gemeenschap Beeldende Kunstenaars, FNV KIEM, Nederlandse Kring van Beeldhouwers, Nederlandse Vakgroep Keramisten, Nederlandse Vereniging van Muziekinstrumentenmakers, Vereniging van Schrijvers en Vertalers en Beroepsvereniging van Beeldende Kunstenaars. Uit de adresbestanden van die verenigingen is het aantal artistieke beroepen per gemeente

⁴⁸ Zie voor meer informatie: G. Marlet, J. Poort, C. van Woerkens, 2011: De schat van de stad. Welvaartseffecten van de Nederlandse musea (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

samengesteld. Het aantal leden van de kunstenaarsbonden is daarvoor dus als indicatie genomen. Omdat die cijfers opgeteld lager uitkwamen dan het landelijke cijfer (de gebruikte lidmaatschapcijfers hebben natuurlijk geen 100% dekking), is dat aantal herschaald op basis van de provinciale cijfers die wel via het CBS verkrijgbaar zijn. Het aantal kunstenaars is als percentage van de bevolking genomen.

Bioscoopstoelen

Het aantal bioscoopstoelen per 1.000 inwoners (bron: Nederlandse vereniging van Bioscoopexploitanten).

Filmdoeken

Het aantal filmdoeken per 100.000 inwoners (bron: Nederlandse vereniging van Bioscoopexploitanten).

Bibliotheken

Aantal (vestigingen van) bibliotheken per 1.000 inwoners (bron: Vereniging van Openbare Bibliotheken).

Boekwinkels

Het aantal boekwinkels in de gemeente per 100.000 inwoners (bron: Lijstenboek).

Antiquariaten

Het aantal antiquariaten in de gemeente per 100.000 inwoners (bron: Gouden Gids, Boek en boek).

Culturele Index

De Culturele Index is een gewogen combinatie van zestien indicatoren voor het culturele aanbod in een stad op het gebied van podiumkunsten, beeldende kunst, erfgoed, letteren en film. De indicatoren in de index zijn gewogen op basis van de maatschappelijke waarde die een bepaalde culturele sector vertegenwoordigt.

De mate waarin een bepaalde culturele sector in een stad meetelt in de Culturele Index is bepaald op basis van de bijdrage van die sector aan de maatschappelijke waarde van cultuur voor ons land. Door de wegingsfactor daarop te baseren is niet alleen objectiviteit gegarandeerd, maar sluit de Culturele Index ook optimaal aan bij de mate waarin het culturele aanbod in

een stad bijdraagt aan het welzijn van de inwoners, en zodoende aan de welvaart van ons land.

In de index zijn de volgende indicatoren voor het culturele aanbod in een stad gecombineerd:

Indicator	Wegingsfactor
Podiumkunsten	30%
1. Aantal popconcerten (per inwoner per jaar)	13%
2. Klassiek (incl. dans) en overig muziek (inw/jr)	8%
3. Cabaret en toneel	6%
4. (Bezoekers aan) festivals voor de podiumkunsten	3%
Beeldende kunst	17%
5. Aantal musea voor beeldende kunst	7%
6. Aantal kunstgaleries (per inwoner)	3%
7. Aantal kunstenaars (per inwoner)	6%
8. (Bezoekers aan) festivals voor beeldende kunst	1%
Letteren	20%
9. Aantal literaire boekwinkels (per inwoner)	12%
10. Aantal antiquariaten (per inwoner)	2%
11. Aantal bibliotheken (per inwoner)	6%
Erfgoed	22%
12. Aantal Rijksmonumenten (per inwoner)	12%
13. Aantal archeologische monumenten (per inwoner)	5%
14. Aantal cultuurhistorische musea	5%
Film	11%
15. Aantal doeken in bioscopen en filmhuizen (p/inw)	6%
16. Aantal bioscoopstoelen (per inwoner)	5%

De scores zijn niet zomaar opgeteld, maar gewogen op basis van de maatschappelijke waarde die een bepaalde culturele sector vertegenwoordigt. Hieronder wordt per sector besproken wat de bijdrage van die sector aan de totale maatschappelijke waarde van cultuur in Nederland is, en tot welke wegingsfactor in de Culturele Index dat heeft geleid.

Podiumkunsten

De uitvoeringen in de podiumkunsten die jaarlijks in ons land plaatsvinden vertegenwoordigen een totale maatschappelijke waarde van ruim € 15 miljard (Netto Contante Waarde), hetgeen overeenkomt met een jaarlijkse welvaartswinst van zo'n € 900 miljoen.⁴⁹ Dat is 30% van de totale maatschappelijke waarde (voor zover bekend) van het culturele aanbod in Nederland. De wegingsfactor voor de podiumkunsten in de Culturele Index is dan ook 30%. Die wegingsfactor is – op basis van aandeel in het totale bezoek aan de podiumkunsten⁵⁰ – verder verdeeld over het aantal popconcerten (13%), klassiek en overig muziek (8%) en cabaret en toneel (6%). Het rangnummer voor het aantal bezoekers aan festivals voor de podiumkunsten is voor 3% in de index meegeteld.

Beeldende kunst

Van de beeldende kunst is alleen de maatschappelijke waarde van de musea voor beeldende kunst bekend. Die waarde is € 3,4 miljard, wat leidt tot een wegingsfactor van 7% in de index. Met de musea voor beeldende kunst is echter niet de hele sector beeldende kunst afgedekt. Daarom zijn behalve die musea ook het aantal galleries in de stad, het aantal kunstenaars, en het aantal bezoekers aan festivals voor beeldende kunst in de index opgenomen. Daarvan is de maatschappelijke waarde echter nog niet bekend, zodat de wegingsfactoren globaal zijn ingeschat: respectievelijk 3%, 6% en 1%. Dat brengt het totale gewicht van het aanbod aan beeldende kunst in de stad in de index op 17%.

Erfgoed

Van het erfgoed is zowel de maatschappelijke waarde van de cultuurhistorische musea⁵¹ als de historische monumenten⁵² in de stad bekend. Die laatste waarde is ten behoeve van de index gehalveerd omdat deze factor nauwelijks met beleid te beïnvloeden is, en omdat de moderne architectuur wegens gebrek aan landsdekkende data niet in de index kon worden meegenomen. Als die correctie niet was toegepast, zouden de steden met een historische binnenstad in de index erg bevoordeeld worden

⁴⁹ G. Marlet, J. Poort, 2011: De waarde van cultuur in cijfers (Atlas voor gemeenten, Utrecht). Te downloaden via: www.atlasvoorgemeenten.nl

⁵⁰ N. van den Berg, G. Marlet, R. Ponds, C. van Woerkens, 2011: Podiumpeiler 2011. Jaarlijkse monitor voor de podiumkunsten en de muziekindustrie (MCN/TIN, Amsterdam).

⁵¹ G. Marlet, J. Poort, C. van Woerkens, 2011: De schat van de stad. Welvaartseffecten van de Nederlandse musea (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

⁵² G. Marlet, J. Poort, C. van Woerkens, 2011: De waarde van cultuur voor de stad, in: Atlas voor gemeenten 2011 (VOC Uitgevers, Nijmegen).

ten opzichte van steden zonder historische binnenstad, zoals *new towns*. Het aantal Rijksmonumenten per 1000 inwoners telt dan voor 12% mee in de index, en het aantal cultuurhistorische musea en archeologische monumenten beide voor 5%. In totaliteit is het gewicht van erfgoed dan 22%.

Letteren

De totale maatschappelijke waarde van de Nederlandse literatuur is € 14,6 miljard.⁵³ Een deel daarvan is echter niet locatiegebonden, een percentage van de boekverkoop gebeurt immers via internet. Daarnaast lezen mensen boeken die ze lenen van vrienden en kennissen. Voor dat deel van de maatschappelijke waarde van de letteren is locatie, en dus de stad, niet van belang. De rest van de waarde van de letteren is wel locatiegebonden. Dat deel wordt namelijk gerealiseerd via het lenen van boeken in bibliotheken, het kopen van boeken in traditionele literaire boekwinkels en antiquariaten. In de Culturele Index telt dan ook het aantal boekwinkels, antiquariaten en bibliotheken in een gemeente mee, gewogen op basis van een inschatting van het aandeel daarvan in de bijdrage van de letteren aan de totale maatschappelijke waarde van cultuur. In totaliteit tellen die voor 20% mee in de index.

Film

De maatschappelijke waarde van film is nog niet bekend. Ten behoeve van de Culturele Index is die globaal geschat, wat leidt tot een wegingsfactor van 11% in de index.

Bezoek aan podiumkunsten

Het aantal keren dat inwoners van een gemeente naar verwachting een bezoek brengen aan een concert of theatervoorstelling. Daarbij zijn alle voorstellingen die vallen onder de podiumkunsten meegenomen: toneel, cabaret, dans, opera, musical en concerten (pop, jazz, klassiek). Het cultuurbereik is gebaseerd op de AVO-enquête (Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek) van het SCP. Uit die enquête volgen behalve het jaarlijkse bezoek aan culturele instellingen, ook de persoonskenmerken van de respondent.⁵⁴ Daarmee is een meervoudige regressieanalyse uitgevoerd. Uit die analyse blijkt dat het bezoek aan

⁵³ G. Marlet, J. Poort, 2011: De waarde van cultuur in cijfers (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

⁵⁴ A. van den Broek, 2005: Cultuurminnaars en cultuurmijders. Trends in de belangstelling voor kunsten en cultureel erfgoed (Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag).

concerten en theatervoorstellingen zowel kan worden verklaard uit persoonskenmerken, vooral het opleidingsniveau, als uit het theateraanbod. Hoger of middelbaar opgeleiden bezoeken significant vaker een concert of theater. Datzelfde geldt voor jongeren tot 30 jaar. Tussen 30 en 50 jaar is de bezoekfrequentie significant lager, net als onder niet-westerse allochtonen. Ook het regionale aanbod podiumkunsten blijkt het cultuurbereik significant positief te beïnvloeden. Op basis van de coëfficiënten uit die regressieanalyse en de bevolkingssamenstelling en het theateraanbod in de gemeente is het gemiddelde cultuurbereik per gemeente geschat.